

KERESETVÁLTOZTATÁS ÉS PERCEZÚRA

- OTDK DOLGOZAT -

CAMOWIC

2014. november 4.

TARTALOMJEGYZÉK

1	A HIPOTÉZIS FELÁLLÍTÁSA	3
1.1	KERESETVÁLTOZTATÁS 1952–2014	3
2	A HIPOTÉZIS BIZONYÍTÁSA	7
2.1	A KERESETVÁLTOZTATÁS MEGALKOTÁSÁNAK JOGSZABÁLYI KÖRNYEZETE	7
2.2	AZ ALAPELVEK MEGVÁLTOZÁSA	11
2.3	HATÁLYOS ALAPELVEK ÉS KERESETVÁLTOZTATÁS	19
2.4	AZ ANOMÁLIÁK ORVOSOLÁSA - A KÜLÖNLEGES ELJÁRÁSOK KERESETVÁLTOZTATÁSI SZABÁLYAI	21
2.5	RÉSZÖSSZEGZÉS	28
3	A „TILALOM SZABADSÁGA”	29
3.1	A PLÓSZ-FÉLE PP. KERESETVÁLTOZTATÁSI RENDSZERE	29
4	A MEGOLDÁSI JAVASLAT	35
4.1	ÁLTALÁNOS TILALOM ÉS PERCEZÚRA	35
4.2	KIVÉTELEK AZ ÁLTALÁNOS TILALOM ALÓL	39
4.3	ÖSSZEGZÉS	40
5	FELHASZNÁLT IRODALOM	41

1 A HIPOTÉZIS FELÁLLÍTÁSA

1.1 KERESETVÁLTOZTATÁS 1952–2014

Az eljárásjogtudomány hagyományosan különbséget tesz a kereset elemei között. Ilyennek tekintendők a kereset alanya, tárgya, tartalma, alapja és címzettje(i). BORSOS szerint keresetváltoztatásról akkor van szó, ha a keresetnek valamely lényeges kelléke változik meg,¹ annak minősül az érvényesített jog, a kérelem és a tényállás. A keresetváltoztatás elsőfokú eljárásra vonatkozó hatályos főszabályait a Polgári perrendtartásunk 146.§-a, míg a másodfokú eljárásra vonatkozó szabályozást a 247.§ (1) bekezdése tartalmazza. Ennek tükrében nem egyértelmű, hogy a keresetváltoztatás melyik elemet érinti.

Az általánosan elfogadott álláspont a kérelem megváltoztatásával azonosítja a jogintézményt. „Keresetváltoztatás a kereset tartalmának, vagyis a kereseti kérelemnek a megváltoztatását jelenti. A kereseti kérelem megváltozása rendszerint (de nem szükségképpen) együtt jár a kereset tárgyának, az érvényesített jogoknak a megváltoztatásával. A keresetváltoztatás gyakran összefügg a kereset alapjának, a kereseti tényállásnak a megváltoztatásával.”² A keresetváltoztatás „anyagi vetületét”, azaz a mibenlétét ebben a dolgozatban – terjedelmi okokból – nem vizsgálom meg. Dolgozatom főtémáját a keresetváltoztatás „eljárási vetülete”, vagyis az alkalmazási feltételrendszere adja.

A jogalkotó anyagi és eljárásjogi feltételekhez kötötte a keresetváltoztatást. Az anyagi jogi megszorítások vagylagosak, valamelyiknek kell csupán teljesülnie a megengedethez. A keresettel érvényesített jognak vagy az eredeti keresettel azonos jogviszonyból kell származnia³ (ilyenkor a magánjogi jogviszonyból eredő igények közül a korábbi helyett másokra tér át a felperes és a keresetet megalapozó tényállás nem változik), vagy a megváltozott kereset az eredeti keresettel összefüggő kell legyen (ebben az esetben a jogviszonyok és a tényállások kapcsolódását kell vizsgálni a megalapozottsághoz).⁴ Az egyik anyagi jogi kikötésnek mindenképpen teljesülnie kell a keresetváltoztatáshoz, ha nem áll fenn jogviszony-azonosság vagy összefüggés a bíróság a korábbi – eredeti – keresettel folytatja az eljárást, míg az új keresetet külön kérelemnek minősítheti.⁵

¹ BORSOS ENDRE: *A keresetváltoztatás lényege és következményei*. Jogtudományi Közlöny, 1917/15, 139.o.

² NÉMETH JÁNOS (szerk.): *A Polgári perrendtartás magyarázata*. Közigazgatási és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1999, 599-600.o.

³ Például, ha a felperes az eredetileg követelt kötbér helyett utóbb kártérítést követel.

⁴ NÉMETH JÁNOS (szerk.): *I.m.* 600.o.

⁵ 1952. évi III. törvény *A polgári perrendtartásról (a továbbiakban: Pp.)* 3.§ (2) bekezdés

Az eljárásjogi feltételek egyik csoportját a szabály tételesen jelöli meg, míg másik csoportja a keresetváltoztatás eredményére, az új keresetre reagál. Sikeres keresetváltoztatás esetében az eredeti kereset helyébe új kereset lép, tehát a perceselemény speciális elállásnak is tekinthető. Így a bíróságnak az új keresetlevelet is meg kell vizsgálnia a Pp. 121-121/A. § alkalmazásával. Az új kereset meg kell feleljen a perindítás feltételeinek, így például a hatásköri, illetékességi szabályoknak.

A keresetváltoztatásnak formai megkötése nincs, az írásbeli benyújtást vagy a szóbeli előterjesztést megkülönböztetés nélkül fogadja el a bíróság, ám szóbeli előterjesztés esetében kötelező a jegyzőkönyvbe vétel.⁶

A keresetváltoztatás a 146.§ (1) bekezdése értelmében az ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztésének időpontjáig általánosan megengedett. Ez az időpont az eljárás és a per megindításakor naptárilag előre meg nem határozható.

Látható, hogy a hatályos Pp. a keresetváltoztatás általános szabadságát fogalmazza meg az elsőfokú eljárásban minimális megszorítással.

Az elsőfokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztését követően a felperes már nem változtathatja meg a keresetét, tehát e jogát már nem gyakorolhatja a másodfokú eljárásban (Pp. 247.§), rendkívüli perorvoslatban, a perújítás során sem (Pp. 267.§ (1) bekezdés), felülvizsgálati eljárásban pedig a keresetváltoztatás értelmezhetetlen, ezért külön nem kellett ennél a jogintézménynél a tilalmat felállítani. Az előző bekezdésben foglaltak alól egy látszólagos kivétel van, amikor a másodfokú eljárás eredményeként nyílik meg újból a keresetváltoztatás lehetősége. Ha a Pp. 252.§ (1) és (2) bekezdései értelmében a másodfokú bíróság döntése következtében a per visszakerül elsőfokú tárgyalási szakaszba, a félre ismét az elsőfokú eljárásban őt megillető jogok terjednek ki, így a keresetváltoztatás joga is, azonban a per is elsőfokon folytatódik, így egyértelmű, hogy másodfokú eljárás keresetváltoztatási tilalma abszolút. A másodfokú eljárásban azért indokolt a keresetváltoztatás abszolút tilalma, mert ha a felperes módosíthatná az érvényesíteni kívánt jogot, akkor azzal a releváns tények köre is változna, aminek következtében a lefolytatott bizonyítás is alapját veszítené, új bizonyításra lenne szükség, tehát annyira megváltozna a

⁶ Pp. 146.§ (1) bekezdés

status quo, hogy lényegében két elsőfokú döntés születne, így a másodfok elveszítené jogorvoslati funkcióját.⁷

A Pp. 146.§-ban nemcsak a keresetváltoztatást szabályozza a jogalkotó, hanem a személyi keresetkiterjesztést⁸ is, ami akkor következik be, ha a felperes a keresetét olyan személyre is kiterjeszti, akit addig még nem vont perbe. Tehát az eredeti kérelmet egy új kérelem egészíti ki, de az eredeti kereset helyébe nem lép új kereset.⁹ Megoszlanak a vélemények, hogy a keresetkiterjesztés milyen viszonyban áll a keresetváltoztatással.¹⁰

E szakasz (4) bekezdése rögzíti, hogy az alperesi ellenkérelem miként érvényesül. A fentebb ismertetett szabályok alapján a bíróságnak sikeres keresetváltoztatás esetén az új keresetet kell vizsgálnia, így az alperesnek ismételten biztosítani kell azt a jogot, hogy ő a felperes percelekményét követően az új keresetre válaszul tehesse meg nyilatkozatait és az új ellenkérelemnek megfelelően szolgáltatthassa a tényeket és ezek bizonyítékait.

A 146.§ az elmúlt több mint félévszázadban két ponton módosult. A 146.§ (3) bekezdése arra kötelezte a bíróságot, hogy ha megítélése szerint a kereseti kérelem nem merítette ki a felperest megillető jogokat, erre őt figyelmeztesse, illetőleg kérjen tőle magyarázatot. A felperest – nyilatkozatához képest – arról is tájékoztatni kellett, hogy kereseti kérelmét az elsőfokú eljárás során bármikor jogában áll megfelelően megváltoztatni. A bíróság e szabályban megnyilvánuló általános – anyagi és alaki jogokra egyaránt kiterjedő – kitanítási kötelezettségét hatályon kívül helyezte a 1995. évi LX. törvény. A 2011. március 1-jétől hatályos 146.§ (5) bekezdés felsorolja, hogy mi nem tekinthető keresetváltoztatásnak az elsőfokú eljárásban. Ez a taxatív felsorolás azonban nem jelenti a keresetváltoztatás kereteit meghatározó szabályok lényegi változását, mert csak a korábbi 247.§-ban meghatározottakat helyezte át ide a jogalkotó. A 146/A. és 146/B. §-okat a dolgozat későbbi fejezetében vizsgálom.

A hatályos szabályozás változásainak elemzése és tanulmányozása ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy *a keresetváltoztatás főszabályai a törvény 1953. január 1-i hatályba lépése óta jelentősen nem változtak*. A jogintézmény általános eljárási feltételeinek változatlansága arra utal, mintha az elmúlt hatvan évben hiánytalanul sikerült volna megfelelni a társadalmi-

⁷ HAUPT EGON: *A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben*. Magyar Jog, 2000/10, 608.o.

⁸ Pp. 146.§ (2) bek.

⁹ NÉMETH JÁNOS (szerk.): *I.m.* 602.o.

¹⁰ A KJK a keresetváltoztatással rokon intézménynek tekinti, de nem azonosnak. A CompLex kommentár szerint a keresetkiterjesztés a keresetváltoztatáson belül értelmezhető.

politikai-gazdasági elvárásoknak. Csakhogy az elmúlt húsz évben gyökeresen eltérő alapokra helyeződött a Polgári perrendtartás jogpolitikai megközelítése. Így többek között megváltozott a törvény célja, a bíróság feladata és perbeli szerepköre, a per egészét átható eljárásjogi alapelvek tartalma és a felek perbeli részvétele is. A jogalkotó a rendszerváltást követően érzékelte a változások folytán felmerült anomáliákat, ezért egyes pertípusokban a Pp. novelláris módosításaival radikálisan megszorította a keresetváltoztatás gyakorolhatóságát. Ám ezt következtelenül tette, ezért *azt gondolom, hogy a jogalkotó még nem talált módot arra, hogy a percselekmény főszabályainak megfelelő átalakításával összhangot teremtsen a Pp. mai szemléletével.* A szabályok harmonizálása során ugyanis kiemelten kellett volna kezelnie a status quo-ban rejlő ellentmondásokat, amelyekből fakadóan *a felperesnek tulajdonképpen az elsőfokú eljárás folyamatának egészében egyoldalú hatalmassága van a per tárgya feletti rendelkezésre, ami az ellenérdekű fél érdeksérelmét hordozza magában,* illetve a perek elhúzódásához is vezethet.

2 A HIPOTÉZIS BIZONYÍTÁSA

2.1 A KERESZTVÁLTOZTATÁS MEGALKOTÁSÁNAK JOGSZABÁLYI KÖRNYEZETE

A hipotézis bizonyítását az alapoktól érdemes kezdeni, ezért a Polgári perrendtartás szabályozási környezetét kell megvizsgálni, amelybe a Pp. 146.§-a a törvény megalkotásakor szervesen illeszkedett.

1952-ben Magyarországon szocialista rendszer épült, így akkori jogfelfogásunkat is e szemlélet hatotta át, ezért a polgári per célja a szocialista törvényesség biztosítása volt. A polgári per az ország állami berendezkedésének, társadalmi rendjének, gazdasági rendszerének és a szocialista tulajdonnak, továbbá az állampolgárok személyi és vagyoni jogainak, törvényes érdekeinek védelmét kellett szolgálnia.¹¹ A valóságos jogvédelem elérése, mint cél esetén megvalósult a szocialista törvényesség, ami a szocialista jogrend érvényre jutását eredményezte a polgári perben. Következésképpen a szocialista törvényesség szerint a bíróság – mint az állam megtestesítője – valóságos jogvédelmet kellett nyújtson a feleknek, és az eljárás valamint az ítélet során törekednie kellett arra, hogy érvényre juttassa a szocialista igazságosságot. Tehát a bíróság elé került egyedi polgári ügy elbírálásakor érvényesülnie kellett az anyagi jogszabályoknak és mind szervezeti mind pedig eljárási szempontból meg kellett tartania a bíraskodás törvényes rendje.¹²

NÉVAI szerint csak a szocialista törvényesség talaján valósulhatott meg a szocialista igazságosság.¹³ Ebből kifolyólag a valóságos jogvédelmet a szocialista polgári per az anyagi igazság kiderítésével biztosíthatta. Az anyagi igazság kiderítése körében a felek valódi, anyagi jogaira és ezek egymáshoz való viszonyára alapozott törvényes ítélettel kellett a jogvitát eldönteni. A szocialista polgári eljárásjog kötelességévé tette a bíróságnak, hogy kiderítse a teljes tényállást a jogi relevancia követelménye által megszabott keretben, feltárja az ügy szempontjából lényeges társadalmi-gazdasági összefüggéseket, vizsgálja a jogsértés kiváltó okait, ezek előfeltételeit.¹⁴ A szocialista igazságosság érvényre juttatásának követelménye az egész eljárást meghatározta és egyben a bíróságot kettős feladat elé állította, ti. nem csak az anyagi igazságosság felderítésére kellett törekedni, bár ez volt a kiemelt jelentőségű cél, de az eljárás során az alaki igazság érvényesülését is szem előtt kellett tartani, mert ezek csak együtt

¹¹ *A polgári perrendtartás magyarázata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 37. o.

¹² NÉVAI LÁSZLÓ: *A szocialista polgári eljárásjog elméleti alapkérdései*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, 172.o.

¹³ NÉVAI LÁSZLÓ: *I.m.* 172.o.

¹⁴ *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1976, 40.o.

eredményezhették a szocialista törvényesség érvényesülését. Ezért a bíróság szerepe megnövekedett az eljárás során, annak aktív résztvevőjévé vált.

Az objektív igazság kiderítése volt az első és legfőbb alapelve a perrendtartásnak, minden más alapelv, perbeli mozzanat csak ennek szolgálatában és függvényében érvényesülhetett. Ezt olyan következetesen hajtotta végre a jogalkotó és a törvény, hogy felszámolta a magánautonómia egyik legfontosabb biztosítékát, a felperes keresetindítási monopóliumát is, mert az ügyész révén – megszorítások nélkül – lehetővé tette, hogy egyes dolgozók érdekében az állam pert indítson,¹⁵ tehát a „valódi” felperes esetleges passzivitása sem akadályozhatta meg a bíróságot abban, hogy eleget tegyen törvényi kötelességének, az igazság felderítésének. Ez egyben korlátlan beavatkozási lehetőséget is biztosított az ügyésznek, a bíróságnak és végső soron az államnak keresetindítási joga révén a polgárok magánügyeibe. A felek szabad rendelkezése szerves egységben érvényesült a bíróság és az ügyészség aktív és kezdeményező szerepével.¹⁶

A szocialista jogszemlélet a felek rendelkezési jogosultságait (amelyek az „anyagi jog eljárásjogi tükörképei”)¹⁷ az államot megismerő bíróság ellenőrzése alá helyezte, megalkotva a szocialista rendelkezési jogot. Ennek alapján a „felek szabadon rendelkeznek a perbe vitt anyagi jogaikkal és a védelmükre szükséges eljárási eszközökkel akként, hogy az állam és a dolgozók jogainak és érdekeiknek védelmében, a törvényesség biztosítása céljából, a feleknek ez a szabadsága egybe kapcsolódik a bíróság, ügyészség, egyéb állami szervek és társadalmi szervezetek kezdeményezési jogával és aktivitásával az eljárási eszközök igénybevétele terén.”¹⁸

Azokat a rendelkező cselekményeket, amelyek az anyagi igazság felderítését és megállapítását akadályozták volna – tehát a fél méltányos érdekeivel ellentétben állónak látszottak – a bíróság nem volt köteles figyelembe venni, ha a jognyilatkozatát a fél fenntartotta a bíróság tájékoztatása és figyelmeztetése ellenére is.¹⁹ Az objektív igazság kiderítésére irányuló kötelesség és a rendelkezési elv összefüggése fejeződik ki az ún. rendelkező cselekmények mellőzésére vonatkozó bírósági jogosítványban. „A súlypont áthelyeződés nem a fél rovására, hanem a fél érdekében történt. A rendelkező nyilatkozat

¹⁵ Pp.2.§ (1) bekezdés (Közlönyállapot)

¹⁶ KENGYEL MIKLÓS: *Illúzió és valóság – A szocialista eljárásjog hét évtizede*. Jura, 1996/1, 15. o.

¹⁷ KENGYEL MIKLÓS: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga polgári perben*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 275.o.

¹⁸ *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1976, 171. o.

¹⁹ Pp.4.§ (Közlönyállapot)

mellőzése tehát a fél érdekeinek s természetesen a társadalom érdekeinek védelmét is jelentette.”²⁰ Így bírói ellenőrzés alá helyezték a joglemondást, jogelismerést és az egyezségkötést is.²¹ Következésképpen a bíróság csak általában volt kötve a felek előterjesztett kérelméhez. Ehhez kapcsolódóan kötelezte a törvény a 146.§ (3) bekezdésében a bíróságot arra, hogy ha megítélése szerint a kereseti kérelem nem merítette ki a felperest megillető jogokat, erre őt figyelmeztesse, illetőleg kérjen tőle magyarázatot. Eszerint tehát a bíróság csak azt tehette meg, hogy a felet megfelelően kioktatta az érdekvédelemnek megfelelő keresetről, de ha a fél ezt követően sem terjesztett elő annak megfelelő kérelmet, akkor a bíróságnak ezt tudomásul kellett vennie, mert határozott kereseti kérelem hiányában nem hozhatott ítéleti döntést. Az 1952. évi magyar Pp. ebben az esetben nem követte mechanikusan a szovjet mintát, a kodifikátorok egy félmegoldást választottak – 146.§ (3) – a kereseti kérelmen történő túlterjeszkedés kérdésében.²²

A 146.§ (3) bekezdése illeszkedett a bíróság általános kitanítási kötelezettségéhez, amely szerint a feleket az anyagi jogaikra is kiterjedő tájékoztatással kellett ellátnia az eljárás során.²³ A kitanítási kötelezettség alapján a bíróság feladata volt, hogy a felet anyagi és alaki jogaira, kötelezettségeire figyelmeztesse a valós jogvédelem megvalósításáért. A kitanítási kötelezettség célja volt, hogy a felek jogaikat és kötelességeiket helyesen tudják gyakorolni és annak eleget tudjanak tenni. NÉVAI a rész és egész viszonyával jellemezte a kitanítási kötelezettséget és a felek perbeli egyenjogúságát, mert általa a felek biztosítékot nyertek arra, hogy az eljárásjogban meghatározott jogaik tényleges gyakorlására is egyenlő lehetőségekkel rendelkezzenek. Az eljárási jogokra és kötelességekre vonatkozó kitanítási kötelezettséggel kívánta a jogalkotó kezelni azokat a – felek oldalán felmerülő – problémákat,²⁴ amelyek a szocialista igazságosság érvényesülését gátolták volna. Nem csak a perbeli helyzetük egyenlősítésére törekedett a jogalkotó ezzel, de így akarta elkerülni a pervitel során felmerülő esetleges hibákat is.

Az anyagi jogokra és kötelességekre vonatkozó kitanítási kötelezettség a bíróság feladatává azt tette, hogy segítse a felperest a keresetben esetleg tévesen megjelölt jogalap (jogcím) helyesbítésében, mozdítsa elő a követelés jogcímének tisztázását. A keresetváltoztatás

²⁰ SZITÁS BENEDEK: *A rendelkező nyilatkozatok és a személyiség védelme a polgári perben*. Polgári Eljárásjogi Füzetek, 241-247.o., Budapest, 1983, 241.o.

²¹ KENGyel MIKLÓS: *Illúzió és valóság – A szocialista eljárásjog hét évtizede*, 15. o.

²² KENGyel MIKLÓS: *U.o.*

²³ 1952. évi III. törvény *A polgári perrendtartásról*. 3.§ (1) bekezdés

²⁴ Ilyen probléma lehetett például a felek jogismeretének hiányából származó tájékoztatatlanság, az eltérő anyagi háttérük.

általános szabályai között megfogalmazott bírósági kötelezettség két okból különösen lényeges. Egyrészt, ha elmaradt akár azt is eredményezhette, hogy a meghozott határozatot hatályon kívül helyezhették a másodfokú eljárás során. Másrészt jogi képviselőre tekintet nélkül illette meg a felperest, hogy kitanítsák jogaira és kötelességeire, így a III. Ppn.-nek²⁵ a Pp.3.§ (1) bekezdését érintő változtatása – mely szerint már a bíróság mérlegelési jogától függött, hogy a jogi képviselővel eljáró felet is kitanítja-e – nem érvényesült a keresetváltoztatás esetében.

A kialakult bírói gyakorlatot a fentebb kifejtett elvek és célok érvényesülése érdekében fokozott ex officio eljárás és nyomozati elv érvényesülése jellemezte. A 3.§ (1) bekezdése az igazság kiderítését a bíróság feladatává tette, ezért a jogvita eldöntésének alapjául szolgáló tényállást teljesen fel kellett derítenie és annak valóságtartalmáról kétséget kizáró bizonyosságot kellett szereznie. A bíróság nem szorítkozhatott csupán az eléje terjesztett bizonyítékokra.

Nem rugaszkodunk el túlzottan a valóságtól, ha megállapítjuk, hogy a magyar szocialista jogszemlélet minden eszközt megadott a polgári perben a bíróságoknak a szocialista törvényesség biztosításához, az igazság kiderítéséhez. Az igazság kiderítését csak úgy lehetett megvalósítani, ha az eljárás megindulásától az ítélet hozataláig a bíróságnak jelentős, aktív szerepe érvényesült a perben. Ki kellett alakítani azt a környezetet, amelyben az anyagi igazságosság minden körülmények között kiderülhet és ennek megfelelő ítélet születhet. Indokolt volt tehát a keresetindítási monopólium felszámolása, mert így az igazság egyensúlyát sértő viták esetében az eljárás megindulhatott még akkor is, ha a közvetlenül érintett feleknek nem volt kifejezett céljuk vagy módjuk a bírósági út választása. A szocialista rendelkezési elv is érthetővé válik, ha úgy közelítjük meg, hogy miként tud az objektív igazságosság megvalósulni. NOVÁK megállapítása szerint az újragondolt rendelkezési elvben a feleknek távolról sem volt meg az a típusú akaraturalma, amely a burzsoá felfogásban a feleket megilleti. Ezzel KENGYEL is egyetértett és rámutatott arra, hogy a korábbi kétpólusú elvből háromoldalú jogosultság keletkezett és érvényesült. A per tárgyával való rendelkezésből kiindulva felvetődhetett, hogy a kereseti kérelem határainak kijelölése kinek a jogosultsága volt a szocialista perjogban. Téves lenne azonban azt állítani, hogy az igazság kiderítése érdekében a magyar bíróságok túlterjeszkedhettek a kérelmen, tehát nem voltak ahhoz kötve. Ez a gondolat ahhoz vezethetne, hogy Magyarországon is teljes mértékben a

²⁵ Az 1972. évi 26. tvr.

szovjet perszemlélet érvényesült. A valós helyzethez közelebbi képet kapunk, ha figyelembe vesszük, hogy a bíróságnak a kérelem esetében csak felhívási kötelezettséget és magyarázathoz való jogot adott a Pp. Önhatalmúlag azt nem változtathatta meg, nem egészíthette ki stb. A bizonyítási szakaszban állt fenn az a helyzet, hogy a bíróság olyat is köteles volt bizonyítani, ami nem jelent meg a kérelemben, de az anyagi igazság érvényesülése szempontjából lényeges volt. Az objektív igazság feltárásnak követelménye óhatatlanul vonta maga után, hogy a felek számára biztosítani kellett azt a tudást is, amely az anyagi jogaira vonatkozott, ezért indokolt volt, hogy a bíróság általános kitanítási kötelezettséggel rendelkezzen. Következésképpen a bíróság gondoskodását élvezték a felek, az önálló cselekvési szabadság rovására.

A szocialista perszemléletben a felperesnek a per során végig biztosítani kellett, hogy olyan keresettel rendelkezzen, amely alkalmas arra, hogy hosszú távon a szocialista törvényességnek megfelelő ítélet születhessen. Ha a felperestől elvártuk volna, hogy az eljárás valamely konkrétan meghatározott pontjától kezdve keresetét nem módosíthatja, egészítheti ki, változtathatja meg, akkor a „mrev szabályokhoz való ragaszkodásnak, amely lényegében az előterjesztett keresethez való kötöttségét jelentené, aligha lehetne helye, mert ilyen megoldással igen távol kerülne a polgári eljárásjog az igazság kiderítésének alapvetően fontos és döntő jelentőségű elvétől.”²⁶ A kötöttség azt eredményezhette, hogy csak egy új eljárás megindításával lehetett volna az anyagi igazságot felderíteni, feleslegesen növelve az ügyszámot. *Ebbe a perjogi szemléletbe szerves módon illeszkedett tehát a keresetváltogatás általános megengedettsége.*

2.2 AZ ALAPELVEK MEGVÁLTOZÁSA

A rendszerváltást követően a szocialista-paternalista perszemlélet megszűnt és helyette a peres felek rendelkezési hatalma vált uralkodóvá a polgári perben. A kilencvenes években a jogalkotó egyik kiemelt feladata volt összehangolni a megszilárduló magántulajdon, piacgazdaság és jogállamiság uralmát a polgári peres eljárás szocialista ideológiájú szabályrendszerével. A kihívásokra válaszul született meg az 1995. évi LX. törvény (a továbbiakban: VI. Pp. novella) és az 1999. évi CX. törvény (továbbiakban: VIII. Pp. novella), amelyek alapvető változást hoztak a perszemléletünkben. A novellák megváltoztatták a bíróság és a felek perbeli viszonyát, megszüntették a bíróság jogérvényesítési kötelezettségét, az anyagi igazság kiderítésének kötelezettségét. Hatásukra a bíróság jogvédelmi szerepe

²⁶ NOVÁK ISTVÁN: *A kereset a polgári perben*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 236.o.

került előtérbe. Felszámolták a szocialista rendelkezési jogot, mert az új cél a felek valószínű esélyegyenlőségének és a tisztességes eljáráshoz való jog biztosítása lett. Ezért elengedhetetlen, hogy ebben a szerkezeti részben kitérjünk az új percélra, az eljárási igazságosságra, az eljárás tisztességességére és a felek rendelkezési jogának mai tartalmára.

Az új percel, az eljárás igazságossága

A törvény céljának újrafogalmazására 1999-ben került sor, mert a perrendtartás 1.§-a a kódex hatálybalépésétől változatlan, a polgári perrendtartás célját, rendeltetését kijelölő 46 évvel ezelőtti megfogalmazás meghaladottá vált – olvasható az indokolásban.²⁷ A VIII. Pp. novellát követően a polgári per célja az lett, hogy a „felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével”²⁸ valósítsa meg. GADÓ a következőképpen fogalmazta meg a perrendtartás új célját: magának az eljárásnak az igazságosságát kell garantálnia. Az eljárási igazságosság legfontosabb tartalmi jegyei a jogbiztonság elvének megfelelő szabályozás, a bíró független eljárása, a felek önrendelkezési jogának figyelembevétele, valamint az eljárás szereplői között az előnyöknek és a hátrányoknak a kölcsönösségen alapuló tisztességes (méltányos) elosztása.²⁹ A jogvita eldöntésének módja, hogy a vitás ügy elbírálása tisztességes legyen, amihez nélkülözhetetlen a bíróság pártatlansága az eljárás során. A polgári perrendtartás fundamentumának vizsgálatakor a döntés igazságossága (a régi percel) és az eljárás igazságossága (új percel) közötti különbségtétel a legkönnyebben abban ragadható meg, hogy „az eljárási igazságosság nem biztosíték az anyagi jogi, objektív igazság megállapítására, azt azonban megígéri, hogy pártatlanul, diszkriminációmentesen kerül arra sor”.³⁰ Az eljárási igazságosság a következő koordináta rendszerben érvényesülhet maradéktalanul.

A rendelkezési elv, az önrendelkezési jog egyik aspektusa

„A szocialista rendszer összeomlása után a rendelkezési elv légtüres térbe került, mivel a magántulajdon, a piacgazdaság és a jogállamiság egyaránt megkövetelik a magánautonómia tiszteletben tartását.”³¹ Sőt a bírói paternalizmus megszűnése a rendelkezési jogot olyan nagymértékben átalakította, hogy az mai tartalmában csak az egyéni felelősséggel

²⁷ 1999. évi CX. törvény indokolása

²⁸ 1952. évi III. törvény *A polgári perrendtartásról*. 1.§

²⁹ GADÓ GÁBOR: *Az eljárási igazságosság a polgári perben*. Magyar Jog, 2000/1, 18-19.o.

³⁰ GADÓ GÁBOR: *I.m.*, 18. o.

³¹ KENGyel MIKLÓS: *A rendelkezési és a tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után*. Magyar Jog, 1996/5, 281.o.

összhangban értelmezhető. A VI. és VIII. Ppn. régi-új³² alapokra helyezte a rendelkezési jogot, a magánautonómia perjogi biztosítékát. Az új percel legfontosabb fogalmi elemévé a fél döntési autonómiáját, cselekvési szabadságát tette az anyagi jogokkal és eljárási jogokkal kapcsolatban.

A VIII. Ppn. indokolása kifejti, hogy az ügy urai a felek, ők határozzák meg a per tárgyát és ezáltal a bíróság mozgásterét. Ezzel mind elméletben mind gyakorlatban felszámolták a szocialista rendelkezési jogot, tisztán kétoldalúvá alakították, tehát a felperes és alperes annak kizárólagos jogosultjai. Ennek bizonyítékául szolgál a VI. Pp. novellában módosított 3.§ (1) bekezdése, így az eljárás megindításának jogát az érdekelt fél uralma alá helyezte. Az alkotmányjogi önrendelkezési jogból levezetett új rendelkezési jog pozitív és negatív jogosultságot jelent. Egyrészt a fél élhet azzal a joggal, hogy vitás jogát bíróság előtt érvényesítse, de úgy is dönthet, hogy nem kívánja igényét az igazságszolgáltatás útjára terelni, tehát nem él a keresetindítás jogával. Amennyiben utóbbi jogosultságát a félnek nem engedik érvényre jutni, az az önrendelkezési jog korlátozását hordozza magában, tehát a perrendtartásunknak a nemcselekvés szabadságát is biztosítania kell. A dolgozat korábbi fejezetében kifejtettem, hogy amennyiben a fél nem kívánt jogvédelmet, de az a méltányos érdekeit sérthette, akkor az ügyész jogosult volt fellépni a perben. Ezzel a megközelítéssel kellett szakítania a jogalkotónak, ha az önrendelkezési jog valós tartalmát akarta érvényesíteni. Az ügyész keresetindítási joga másodlagossá vált a feleknek e jogával szemben. A féltől függetlenül nem indíthat eljárást, mert a Pp. abban az esetben jogosítja csak az ügyészt, ha a jogosult jogainak védelmére saját maga bármely okból nem képes. Következésképpen a keresetindítási monopólium több mint negyven év után ismét a felet illette meg szinte kizárólagosan. Ez pedig nem jelent mást, mint, hogy a bíróság és a fél viszonya is teljesen más alapra helyeződött, mert ha a későbbi felperes kéri igényének védelmét, akkor a bíróság köteles jogvédelmi feladatának eleget tenni, de önhatalmúlag pert nem indíthat, ergo a fél akarától nem függetlenítheti magát. A láncolat továbbvezetése arra a megállapításra enged következtetni, hogy a bíróság függ a felektől, mert az ő akaraturalmuk határozza meg a bíróság eljárási jogkörét. MAGYARY szintén hasonló megállapításra jutott.³³

³² Régi, mert a Plósz-féle Pp. rendelkezéseire épített, új, mert a XX. század végi társadalmi háttér szabta meg határait

³³ „[A] bíróság csak akkor adjon jogvédelmet, ha azt a fél kéri, de akkor mindenesetre köteles azt megadni – ez a lényege a felet megillető rendelkezésnek a polgári perben – fél akaraturalma a bíróság felett áll, a bíróság köteles hozzá alkalmazkodni.” MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. Franklin Társulat, Budapest, 1939, 218.o.

A rendelkezési jog másik fontosabb joghatása, hogy a bíróság nem terjeszkedhet túl a kereseti kérelmen kivéve, ha törvény azt megengedi. A felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz a bíróság kötve van, ez a rendelkezési elv horizontális hatályát határozza meg számunkra, a per egészét áthatja az elv. A fél rendelkező cselekményei a bíróságot megkötik, ugyanakkor e cselekmények csak azt eredményezik, hogy a bíróság eljárjon vagy sem, arra nem terjednek ki, hogy miként járjon el.³⁴ Tehát a felek a rendelkezési elv nyomán, szabadon rendelkeznek perbeli jogaikkal.

A rendelkezési jogot a felek szempontjából erő–ellenőrlő kölcsönhatásként írhatjuk le a legkönnyebben. Newton harmadik törvénye óta tudjuk, hogy az erő és az ellenőrlő egyenlő nagyságú, közös hatásvonalú és ellentétes irányú, egyik az egyik testre, másik a másik testre hat. A kölcsönhatás az erők elmozdulását eredményezi. Fordítsuk ezt le a rendelkezési jog nyelvére! „A fél akaraturalma a peralapítás után nem egy, hanem kétoldalú. [...] a másik fél akarata is döntő a fölött, hogy legyen-e jogvédelem vagy sem,”³⁵ ez jelenti a kohéziós erőt. A polgári perben a felek mellérendeltsége érvényesül, így jogokat és kötelezettségeket csak egyenlő mértékben birtokolhatnak a modern, polgári felfogások szerint. Mindkét félnek az a célja a perben, hogy pernyertes legyen, a res iudicata elérésére törekszenek, ezért a közös hatásvonal végén a per befejezése áll, lehetőleg valamelyik fél pernyertességének kimondásával. A perben a felperes arra törekszik, hogy bizonyítsa, megilleti őt a jogvédelem, míg az alperes azt szeretné elérni, hogy a bíróság ne tekintse a felperest a jogvédelmi igény jogosultjának, tehát ellentétes irányba hatnak a felek cselekményei. Mindegyik fél kötelezettsége a perben a másik fél egy bizonyos kérelmétől, nyilatkozatától függ, következésképpen egyik a másikra hat. A legkézenfekvőbb példa erre, ha a felperes pert indít, akkor az alperes számára biztosítani kell azt a jogot, hogy ő védekezni tudjon. A felek rendelkező cselekményei és az azokra adott válaszok (mint a kérelem előterjesztése, a keresetváltoztatás, keresetkiterjesztés, a viszontkereset, a keresettől elállás vagy a joglemondás, jogelismerés, egyezség kötése) folytán a per mozgásba lendül, tehát az erők egymásra hatva elmozdulnak.

Az ellentétes irányú erők eredője csak akkor lesz nullvektor, ha az erők egyenlő nagyságúak. Ha ezt ismét kódoljuk a jog nyelvére, akkor az előbbi, más tudományterület igazsága könnyedén érthetővé válik számunkra is. Az ellentétes irányú erőkkel azonosítsuk a feleket megillető rendelkezési jogot, a nullvektort pedig az eljárási igazságossággal. Így az eljárási

³⁴ MAGYARY GÉZA: *I.m.*, 229.o

³⁵ MAGYARY GÉZA: *.U.o.*

igazságosság akkor valósulhat meg, ha a felek rendelkezési joga egyenlő. Az általános kitanítási kötelezettség megszüntetése pontosan a rendelkezési jogokban megnyilvánuló egyenlőség biztosításával kívánta az alaki igazságosság érvényesítését szolgálni.

A bírói pártatlanság

Az eljárás igazságosságának elemzésekor - ha Gadó Gábor meghatározását követjük³⁶ - ki kell térjünk arra is, hogy a bíróság miként felel meg a rendszerváltást követő változásoknak. A VI. Pp. novella jelentősége – véleményem szerint – abban áll, hogy a bíróságot elszakította a szocialista rendelkezési elvtől és a fokozott hivatalbóliságtól, megteremtve annak a lehetőségét, hogy egy valós polgári demokráciában működő, jogbiztonságot érvényesítő szerv legyen. Elsődleges feladat az volt tehát, hogy megváltozzon a felek és a bíróság kapcsolata. A bíróság jogérvényesítési kötelezettségének megszűnésével a bíróság már nem a felek saját érdekeit érvényesíti helyettük és esetleges akaratuk vagy legalábbis nemtörődömségük ellenében, mert az érdekek felülvizsgálata már nem tartozik feladatkörébe³⁷ az új szabályozás szerint, mert a bíróság a 3.§ (2) bekezdése alapján a kérelemhez kötve van, azon túl nem terjeszkedhet kivéve, ha törvény megengedi azt. A bíróság a felek érdekérvényesítési lehetőségének biztosítására törekszik egy hatékony, semleges perben, azaz a bíróság jogvédelmi szerepe került előtérbe. A jogi igazságosságra törekvés a bíróság kitanítási kötelezettségének szükségszerű megváltozását jelentette. „A bíróság részrehajlásmentes eljárása kizárja annak a lehetőségét, hogy a pert vezető bíró az anyagi jogi szabályok tartalmáról nyújtson az egyik félnek jogértelmező tájékoztatást.”³⁸ Ennek alapján az általános kitanítási kötelezettség megszűnt, a bíróság az eljárási jogokról és kötelezettségekről kell tájékoztatást nyújtson a jogi képviselővel nem rendelkező félnek. Az anyagi igazság felderítésére vonatkozó kötelezettsége a percél megváltozásával megszűnt. Az általános kitanítási kötelezettség felszámolásának másik indoka a szocialista rendelkezési elv megszüntetésével magyarázható (ld. fentebb).³⁹ A VI. Pp. novella nem titkolt célja volt, hogy visszaszorítsa az officialitást és ezzel a pertartamot rövidítse, ezért például korlátozta a

³⁶ „Senki sem vitatja önmagában azt a tényt, hogy a peres eljárásnak tisztességesnek, a bírónak pártatlannak, a perbeli jogok és kötelezettségek elosztásának pedig arányosnak kell lenniük.” GADÓ GÁBOR: *I.m.*, 20. o.

³⁷ Még a jóváhagyandó egyezséget (Pp. 148.§ (2) bekezdés) sem kell az érdekek érvényesülésével kapcsolatban vizsgálnia.

³⁸ Az 1999. évi CX. törvény indokolása.

³⁹ Az új rendelkezési elv értelmében már a felek joga annak eldöntése, hogy milyen igényeket kívánnak érvényesíteni, s azt milyen mértékben teszik meg.

hivatalbóli bizonyítást, szubszidiárius jelleget adott neki,⁴⁰ az általános kitanítási kötelezettség pedig az officialitást erősítette.

Ha az előzőekben megkezdett, newtoni alapokon nyugvó elemzést folytatjuk, akkor felmerül a kérdés, hogy vajon abban a rendszerben a bíróság hol helyezhető el. Erre igen könnyen választ kapunk, ha ismét a fizikát hívjuk segítségül. Tudjuk, hogy a legtöbb tökéletes modellt a fizika olyan környezetben tudja elképzelni, ahol csak a vizsgált kérdésekre kell koncentrálnia, esetünkben az eljárási igazságosság érvényesülésére. Egy egyéb behatástól mentes légkörre van szükség ahhoz, hogy a modell működni tudjon. Az igazságszolgáltatásban a bírói pártatlanság szavatolja ezt a légkört. Ezért a bíróság új feladata az alapelvek érvényesítése, ezekkel összhangban kell eljárnia, a formális jogegyenlőség megteremtésére kell törekednie. A bíróságnak ügyelnie kell arra, hogy a tisztességes eljárás elvét szem előtt tartva ne alakuljon ki aránytalan, indokolatlan különbség az eljárási jogok gyakorlása közben az ellenérdekű felek között és érvényesüljön a perek ésszerű időn belül való befejezéséhez fűződő joguk is. A módosítások nem a bíróság aktivitását zárták ki, hanem a perbeli szerepét alakították át, megerősítve a bírói függetlenséget.

A tisztességes eljárás

Ha elfogadjuk a megismerés a priori korlátait, vagyis azt, hogy az ítéletben tett megállapítások nem feltétlenül a valóságot tükrözik, akkor azt, hogy az adott ügyben valóban igazságot szolgáltatott-e nem lehet kizárólag az eljárás végtermékén lemérni. Az eljárás minőségének egyik legmegbízhatóbb indikátora a processzuális igazságosság, tehát az a mód, ahogy az igazságszolgáltatás a végterméket előállította.⁴¹ Ebből következik, hogy az eljárás igazságossága és a tisztességes eljárás szoros kapcsolatban áll egymással, egyik a másik nélkül nem értelmezhető.

A tisztességes eljáráshoz való jog a jogbiztonság elvéből levezethető alapjog, vagyis „mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el”.⁴² Három megközelítésben szeretném megvizsgálni a tisztességes eljárás mai tartalmát. Ezek a következők: az ügyek

⁴⁰ Ott engedte, ahol azt törvény lehetővé tette. Például a személyállapoti perekben.

⁴¹ TESCHEL: *Why must Trials be Fair?* In: *Isreal Law Review*, Winter Summer, 1997, 107.o. idézte PÁSZTOR JÁNOS: *A tisztességes eljárás és az ésszerű határidő*. 189-214.o., ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2007, 191.o.

⁴² Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) bekezdés

ésszerű időn belüli befejezése, a felek közötti esélyegyenlőség és a jóhiszemű eljárás biztosítása.

Az ügyek ésszerű időn belüli befejezése

Minél gyorsabban születik meg egy döntés, annál hatékonyabbnak tekinthetjük az igazságszolgáltatási fórumot. Ezért az eljárások gyorsítására kell törekedni. Magyarország 1992-ben csatlakozott az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, amelynek 6. cikke követeli meg az eljárás időtartamának ésszerűségét. A magyar Alkotmánybíróság határozataiból körvonalazódik, hogy ésszerű az az idő, amely alatt az adott ügy elbírálnak. Kezdetre a polgári ügyekben rendszerint a kereset beadásának, vége általában a döntés fellel való közlésének az időpontja. A tartamát a hatályos Pp. 2.§ (2) bekezdése határozza meg. Az ésszerű időtartam tehát a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg, vagyis pusztán a hosszúság nem jelenti az ésszerű befejezés sérelmét. Az ésszerűség kérdésében az egyedi sajátosságok döntenek. Az egyedi körülmények alatt érthetjük a jogvita összetettségét, a bizonyítás időigényességét, de a felek perrittele is jelentős mértékben kihat a pertartamra.⁴³

Az ésszerű időn belüli befejezés a pergyorsítás szolgálatában áll. Így például a 141.§ (2) bekezdésének generálklauzulája alapján a fél köteles tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait – a per állása szerint – a gondos és az eljárást elősegítő perritelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni. A bírónak kell ügyelnie tehát arra, hogy minden szükséges eljárási cselekményt megfelelő időben elvégezzenek a felek,⁴⁴ mert csak így tud eleget tenni a 2.§ (1) bekezdésében foglalt kötelezettségének.

Ha az ésszerű időn belüli elbírálns követelményének a bíróság nem tud eleget tenni, a pertartam elhúzódik. A „perelhúzás fogalmi jegyei: jogellenes, aktív vagy passzív magatartás, amely a jogellenes magatartás késleltetésében, illetőleg az okozott időtöbbletben válik tényállásszerűvé [...] a bíróság a perelhúzó magatartás szankcionálására, illetve a bekövetkező hátrány elhárítására [...] köteles.”⁴⁵ 2003-tól kártérítést is követelhet az e jogában sértett fél. A bíróság szankciós eszközét a perelhúzásra a 8.§ rögzíti. A bíróságnak a bíróság az egyetlen eszköze a szankcionálásra.

⁴³ KISS DAISY: *A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános részéből*. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009, 88.o.

⁴⁴ KISS DAISY: *U.O.*

⁴⁵ GÁSPÁRDY LÁSZLÓ: *A polgári per idődimenziója*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 94.o.

A felek esélyegyenlősége

A polgári per kontradiktórius, azaz egymásnak ellentmondó kijelentések/kérelmek láncolataként folyik. A felek esélyegyenlősége, más néven a fegyveregyenlőség elve a felek közötti egyenjogúság eljárási vetülete. Ez a Pp.-ben többek között a kétoldalú meghallgatás elvében, a bírósághoz fordulás jogában, a bíróság kitanítási kötelezettségében vagy a költségek alóli mentesítés lehetőségében mutatható ki a legkönnyebben. Tehát a cél az, hogy a felek között az eljárásban az esetleges anyagiak vagy képességek körében felmerülő különbségek ne eredményezzenek eltolódást egyik fél javára sem. Ennek biztosítása a bíróság feladata. Másképpen: a bíróságnak ez kötelezettség, a feleknek jogosultság. Amennyiben sérül a fegyveregyenlőség elve, tehát a bíróság nem tesz eleget a kötelezettségének, az lényeges eljárási szabálysértésnek minősülhet.

A Pp. 7.§-a szerint a bíróság segítséget nyújt ahhoz, hogy jogvédelemben részesülhessen a fél, amennyiben annak feltételei fennállnak. A jogban nem járatos személy számára az eljárás megindítását szóban is lehetővé teszi a Pp, amikor úgy rendelkezik, hogy a per megindítását megelőző kérelmet bármely bíróságnál jegyzőkönyvbe mondhatja. A kitanítási kötelezettség mai felfogásban csak az eljárási jogokra és kötelezettségekre vonatkozhat, így ennek is az a célja, hogy a fél jogismeret esetleges hiányában se legyen hátrányban a másik féllel szemben. Az ítéletnek például a rendelkező részben a jogorvoslati lehetőségekre és azok eljárás jogi feltételeire is kell térnie, tehát a bíróság tételes eljárásjogi szabályokat jelöl meg. De a kitanítás körébe esik az is, amikor a bírósághoz érkezett kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe. Így közvetlen és közvetett kitanítási kötelezettségről beszélhetünk. Ha a bíróság e kötelezettségét megszegi, az szintén jelentős jogsértésnek minősül, így akár az eljárást is meg lehet ismételni. A költségek alóli mentesítés a perbeli anyagi egyenlőséget hivatott biztosítani a perekben, tehát senkit ne érjen amiatt hátrány, hogy pénzügyi korlátai miatt nem léphet fel hatékonyan a jogvédelme érdekében. A fegyveregyenlőség érvényesülését szolgálja a pártfogó ügyvéd kirendelésének lehetősége is.

A jóhiszemű eljárás elve

A bíróság köteles biztosítani, hogy a felek és a per többi résztvevője jogukat rendeltetésszerűen gyakorolják és perbeli kötelezettségeiknek eleget tegyenek.⁴⁶ A Pp. negatív

⁴⁶ Pp. 8.§ (1) bekezdés

meghatározást ad a jóhiszemű joggyakorlás tartamára, azaz rögzíti, hogy mely magatartásokat szankcionál rosszhiszeműség miatt: ha valaki jobb tudomása ellenére vagy nagyfokú gondatlanságból valótlant állít vagy valót tagad, elhallgat olyan tényt, amely a per eldöntése szempontjából jelentős, alaptalanul hivatkozik egy bizonyítékra, valamely nyilatkozatot indokolatlanul késedelmesen tesz meg vagy azt felhívás ellenére sem teszi meg és ez a per elhúzódásához vezet. Tehát a perelhúzás, az igazmondási kötelezettség megszegése és a felesleges költségek okozása sorolható a rosszhiszemű joggyakorlás körébe. A bíróság feladata, hogy a rosszhiszemű pervitel következményeire felhívja a felek figyelmét. A bíróság kötelezettsége, hogy a jóhiszemű joggyakorlással ellentétes pervitelt megakadályozza, szankcionálja. Ilyen szankciós eszközök a pénzbírság, a perköltség-viselés telepítése, továbbá a perelhúzást célzó viszontkereset elutasíthatósága, sőt közvetett szankciós eszköz lehet a teljesítési határidő megállapítása is.⁴⁷

Ha a modellünkbe el akarjuk helyezni a tisztességes eljárás követelményét, amelyben az erőellenerő a rendelkezési jog, a nullvektor, mint mindennek origója az eljárási igazságosság, akkor a légkör, amelyben a modell maradéktalanul működni tud, a tisztességes eljárás. A bíróság elsődleges feladata ebben a rendszerben, biztosítani a zavartalan működést, az esetleges kilengéseket mielőbb kezelni úgy, hogy közben maradéktalanul működni tudjon alapelveink newtoni modellje.

2.3 HATÁLYOS ALAPELVEK ÉS KERESETVÁLTOZTATÁS

Ezeknek az – eljárás egészét átható – elveknek a vizsgálata eredményezi azt a megállapítást, hogy *a felperes keresetváltóztatási szabadsága az elsőfokú ítélethozatalig feloldhatatlan ellentétben áll az elvek tartalmával*. Ezt a következtetést az elveknek a keresetváltóztatás szabályaira vetítéssel kívánom levezetni. Ezt alapvetően 3 aspektusból igyekszem bizonyítani.

1. A peralapítást követően teljes körűen létrejön a perbeli jogviszonyok rendszere, amelyet kétféleképpen is szemlélhetünk: vagy két olyan önálló jogviszonyként, amelyek egyfelől a felperes és a bíróság, másfelől az alperes és a bíróság között hoznak létre közjogi jogviszonyt, a felperes és alperes csak a bíróság közvetítő percselekményei révén kapcsolódnak egymáshoz, vagy pedig úgy, hogy a felperes és alperes közvetlen kapcsolatban van egymással, így felelősséggel tartoznak egymásnak is. A hatályos Pp. az első álláspontot

⁴⁷ KISS DAISY: *I.m.*,114.o.

valósítja meg a jogviszonyok szempontjából.⁴⁸ A jogviszonyok vizsgálata során szem előtt kell tartani, hogy az alaki igazságosság csak akkor valósulhat meg, ha a mérleg a jogviszonyok szempontjából egyensúlyban van, ennek értelmében a perbeli jogokat és kötelezettségeket úgy kell meghatározni, hogy ezáltal ne legyen eltolódás egyik fél részére sem, tehát egyik fél se legyen kiszolgáltatott a másikkal szemben. Iustitia mérlege nem mutat egyensúlyt a jelenlegi keresetváltoztatási szabályok kérdéskörében. A mérleg nyelve a felperes javára mozdul el, mert a keresetváltoztatás általános szabadsága azt eredményezi, hogy a felperes tetszése szerint akármeddig (az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig) és akárhányszor megváltoztathatja a keresetét. Ez a felperes számára olyan többletjogot biztosít, ami elsőként az alperes perbebocsátkozáshoz szükséges mérlegelési jogát korlátozza. Azonban az általános szabadság elemzéséből kiderült, hogy az alperes nem tudhatja biztosan mi lesz a per tárgya az eljárás során, sőt „olyan tarthatatlan helyzetbe hozza, hogy folyamatosan újabb és újabb védekezéssel kell előállnia a felperes kénye-kedve szerint megváltoztatott keresetére válaszul.”⁴⁹ Másrészt a bizonyítás kiszámíthatatlanságát, ezáltal a per várható befejezésének és a perköltségnek a kalkulálhatóságát ássa alá az általános szabadság megengedettsége. A keresetváltoztatás általános szabadsága tulajdonképpen a per lényegadó ismérveiről való döntést a felperes hatalmába helyezi, ezért a peralapítás után is fennmaradó egyoldalú hatalmasság sérti a felek perbeli jogegyenlőségét, fegyveregyenlőségének az elvét, mert kifejezetten hátrányos helyzetbe hozza az alperest a felperessel szemben, ugyanis kötelezően a perben tartja akkor is, amikor az már réges-régen nem arról szól, amiről a perbebocsátkozása pillanatában szólt.

2. Az ún. rendelkezési elv a feleknek a per tárgyához való viszonyát fejezi ki. Ha azt állítjuk, hogy a felek önállóan rendelkeznek a per tárgyról, akkor a Pp. 146.§ és 147.§ értelmében a felperes a kereset megváltoztatásáról, míg az alperes a viszontkeresetről a másik peres féltől függetlenül dönthet. Ha a másik végletet vesszük alapul, tehát a felek rendelkezési jogukat csak kölcsönösen, azaz közösen gyakorolhatják, akkor erre is találunk példát a keresetváltoztatás témakörében: a Pp.146/A.§ (3) bekezdése vagy a 391/A.§ (1) bekezdése alapján a keresetváltoztatási tilalom beállítását követően is megváltoztatható a kereset az alperes beleegyezésével. A hatályos törvény rendelkezéseiben tehát keveredik a két felfogás. Amíg azonban a viszontkereset rosszhiszeműség esetén végzéssel elutasítható, addig a

⁴⁸ Ezt alátámasztja, hogy a jóhiszemű pervitel követelménye is a bíróság ennek érvényesítésére irányuló kötelezettségeként jelenik meg.

⁴⁹ A 2010. évi CLXXXIII. törvény indokolása

jelenleg hatályos szabályozás a keresetváltoztatást – rosszhiszeműsége esetén – nem engedi végzéssel elutasítani, legfeljebb pénzbírsággal sújtható a felperes. A rosszhiszeműség eltérő szankcionálása a rendelkezési jogok közötti egyenlőtlenségre utal.

3. A keresetváltoztatási szabadság az egyik tipikus oka a perek elhúzódásának, „a gyakorlatban a keresetváltoztatás lehetőségének ilyen fokú kibővítése a perelhúzást ösztönözte”.⁵⁰ A keresetváltoztatás kikaput hagy nyitva a felperesnek, hogy perelőkészítésének hiányosságait önhatalmúlag, esetleges szankcionálástól való félelem nélkül kezelje. Következésképpen a felperes akár átgondolatlanul, felkészületlenül is pereskedhet, ez azt eredményezi, hogy saját gondatlansága vezethet a per elhúzásához. Azonban a per ésszerű időn belül való befejezéséhez az alperesnek is joga van a 2.§ (1) bekezdése szerint. A bíróságnak ugyanakkor nincs preklúziós eszköze arra, hogy a keresetváltoztatást, amely az említett alapelvvel ütközik, megakadályozza, mert a 146.§ (1) bekezdése rosszhiszeműsége tekintet nélkül biztosít a felperesnek általános szabadságot a percselekményre. Ez a korlátlanosság akadályozza a bíróságot abban, hogy a 8.§ (2) bekezdését alkalmazva a per elhúzására irányuló cselekményt szankcionálja. Így tulajdonképpen a bíróság törvényileg nem képes biztosítani a fegyveregyenlőség követelményét.

2.4 AZ ANOMÁLIÁK ORVOSOLÁSA - A KÜLÖNLEGES ELJÁRÁSOK

KERESETVÁLTOZTATÁSI SZABÁLYAI

Az alapprobléma tehát az, hogy *a törvény születése óta mind a per célja, mind az alapelvek megváltoztak, ártértékelődtek, a keresetváltoztatás szabályai azonban még mindig a szocialista szellemiséget tükrözik.* Ez sérti a ma hatályos alapelvek érvényesülését, az ügyfélegyenlőséget, és ez az egyik jelentős oka a perek indokolatlan elhúzódásának. A jogalkotó is érzékelte a fenti anomáliákat, ezért is kezdett bele a keresetváltoztatási szabadság megszorításába. A különleges eljárásokban kezdte el korlátozni a keresetváltoztatási szabadságot, határidőket bevezetve a jog gyakorlásához. A dolgozatnak ez a része ezért vizsgálja a kisértékű perekre (391/A.§), a Teljesítésigazolási Szakértői Szerv szakvéleményére alapított perekre (386/O.§), a közigazgatási perekre (355/A.§) illetve a kötelező jogi képviselő mellett folytatható perekre (146/A.§) vonatkozóan bevezetett – a keresetváltoztatás szabadságát korlátozó – szabályozást.

⁵⁰ A 2010. évi CLXXXIII. törvény indokolása

A kötelező jogi képviselet mellett folytatható perek

A professzionális perekre vonatkozó szabályok 2011. március 1-jétől hatályosak. Különösen a vagyoni jogi perek tartoznak ide, tehát a harmincmillió forint pertárgy értéket meghaladó, de a kétszázmillió forintot meg nem haladó perek.⁵¹ A jogalkotó elsődleges célja a módosítással kapcsolatban az volt, hogy meggátolja a perelhúzóást, elősegítve ezzel a perhatékonyságot az elsőfokon törvényszéki hatáskörben induló pereknél. A keresetváltogatás általános szabadsága „hátrányos lehet a gazdasági élet szereplői számára, akik egy vagyoni jogi per folyamatban léte alatt nem tudhatják, hogy pontosan mekkora összeg felett fognak rendelkezni a per befejezését követően, így az általuk vállalandó kockázat mértéke is emelkedik”.⁵² A jogalkotó a keresetváltogatási szabadság korlátozásával kívánta megakadályozni a gazdasági életben megvalósuló körbetartozást.

E perek gazdasági súlya miatt indokolt a kötelező jogi képviselet bevezetése ilyen pereknél. Ha elvárjuk, hogy alapvetően a pertárgy értéke jogi képviseletet eredményezzen, akkor azt is el kell várnunk, hogy szakértelem párosuljon ezekhez az eljárásokhoz a felek oldalán is és a tisztesség eljárásnak eleget téve a jogi képviselők is törekedjenek a perelhúzóás felszámolására előremozdítva ezzel ügyfeleik érdekét. A jogalkotó tudatában volt ennek,⁵³ ezért – alapozva a jogi képviselő jogbéli jártasságára, szabályismeretére – az általánostól eltérően állapította meg ezekben a perekben a keresetváltogatást. A peres eljárások gyorsaságát kívánja azokkal a korlátokkal biztosítani, amelyekkel indokolatlanul húzhatóak el a perek, nem gátolja azonban a kereseti kérelem és az alperesi védekezés teljes körű kibontakozását. A törvény számos olyan többletkövetelményt támaszt a jogintézménnyel kapcsolatban, amellyel a perek gyorsabban lezáródhatnak.

A perbeli jogegyenlőséget a perbeli előreláthatósággal/kalkulálhatósággal kapcsolta össze, így szigorú határidőhöz kötötte a jogintézményt, az alperesi ellenkérelmet követő 30 napon belül élhet vele a felperes. Következésképpen, ha az alperes számára a minimális tárgyalási időközt biztosítjuk⁵⁴, akkor a 146/A.§ (1) bekezdése alapján a perindítástól joghatásainak beállításától számított legkésőbb 45 napon belül rögzül a per tárgya. Amennyiben az alperes nem ellenkérelmet, hanem viszontkeresetet vagy beszámítási kifogást terjeszt elő, akkor a felperes

⁵¹ Továbbá a szerzői és szomszédos jogi perek, iparjogvédelmi perek, tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelensége miatti perek, a megállapításra irányuló perek, amelyek pertárgy értéke a 30.000.000 forintot meghaladná és azok a perek, amelyeket a törvényszék hatáskörébe tartoznak még.

⁵² A 2010. évi CLXXXIII. törvény indokolása

⁵³ 2010. évi CLXXXIII. tv indokolása: professzionális jogérvényesítőktől elvárható, hogy e szabályokkal megfelelően élve hozzájáruljanak ahhoz, hogy ügyfeleik jogvitás helyzete mihamarabb lezáródjon,

⁵⁴ Pp. 125.§ (2) bekezdés

ezen közlésétől számított 30 napon belül élhet a keresetváltoztatási jogával. Ez az az eset, amikor az alperes szeretné az eljárásban valamely igényét érvényesíttetni a felperessel szemben, tehát az ügyfélegyenlőség jegyében biztosítani kell a felperesnek a reflektálás jogát anélkül, hogy még egy eljárás indításával terhelnénk a bíróságokat.

Az (1)-(2) bekezdés alól kivételt képez a (3)-(4) bekezdés. A (3) bekezdésben a kölcsönös rendelkezési jog koncepciója ismerhető fel, amikor alperesi hozzájárulással korlátlanul (itt a megszorítás szintén a főszabályból megismert időpont) engedi a kereset megváltoztatását. A (4) bekezdés már alperesi hozzájárulást sem igényel ahhoz, hogy a felperes általános keresetváltoztatására a főszabály vonatkozzon, feltéve, hogy olyan tényre, bizonyítékra, illetve olyan jogerős bírói vagy más hatósági határozatra hivatkozik a felperes, amely esetében fennáll az önhiba hiánya, csak az első tárgyalást követően jutott a tudomására és ezt igazolni tudja. Az (5) bekezdés dogmatikailag is jelentős újítást eredményezett a keresetváltoztatás témakörében, mert konkrét esetet jelöl meg arra, hogy mikor nincs helye keresetváltoztatásnak. Azonban a keresetváltoztatási tilalmat nem határidőhöz, határnaphoz köti, hanem konkrét alperesi percselekményhez, egész pontosan az alperes rendelkező cselekményéhez. A (6) bekezdés választ ad arra a problémára, hogy az általános keresetváltoztatási szabadság felperesi gondatlansága a perelhúzást eredményezi. A bíróságnak preklúziós eszközt biztosít a törvény (elutasító végzés formájában), ha a felperes a szigorú időbeli korlátokhoz nem tartja magát.

A professzionális perekre vonatkozó keresetváltoztatási szabályok a fegyveregyenlőség elvének eleget tesznek a megkötésekkel, mert felszámolják az alperesi kiszolgáltatottságot. A szoros határidő bevezetése a per kezdeti szakaszában már bizonyossággal előreláthatóvá teszi a bizonyításra szoruló tényeket, a perköltséget és a per várható befejezését, 146/A.§ (3) bekezdése az általános szabadságot a felek kölcsönös rendelkezési hatalma alá helyezi, a (6) bekezdés pedig lehetőséget ad a rosszhiszeműség szankcionálására.

Két szempontból mégis „zavart érzek az erőben”. Egyrészt a jogalkotó - úgy tűnik - itt sem tudott egyértelműen állást foglalni arról, hogy a rendelkezési jog mely koncepcióját fogadja el. Ami problémásabb, hogy a 146/B.§ szerint a kettőszázmillió forintot meghaladó pertárgyértékű ügyekben a 146/A.§ nem alkalmazható, tehát az általános – 146.§-ban foglalt – rendelkezések vonatkoznak ezekre a vagyoni jogi perekre. Az indokolás szerint⁵⁵ a nagy értékű perek esetén, amelyekben a nem megfelelő pervitel és nem megfelelő előkészítés nem

⁵⁵ A 2012. évi LI. törvény indokolása

jellemző, célszerűnek látszik a keresetváltoztatás és a viszontkereset szigorú korlátjának feloldása. Antagonisztikus, hogy bár mindkét szabály alapvetően vagyoni jogi perekre vonatkozik, mindkét esetben kötelező a jogi képviselő részvétele a perben, mégis alapjaiban eltérő szabályozást kell alkalmazni, főként, ha figyelembe vesszük, hogy a 146/A.§ is a gazdasági életből származó követelményeknek kíván megfelelni.

A Teljesítésigazolási Szakértői Szerv szakvéleményére alapított perek

Ide tartoznak a tervezési, építési és kivitelezési szerződés teljesítéséből eredő díjkövetelés érvényesítése iránt indított olyan perek, amelyekben a TSZSZ szakvéleményére hivatkozik a felperes. A törvény szerkesztésének módjából és a 386/O.§-ből következően ezek a perek is kiemelt jelentőségűek,⁵⁶ tehát a 400 millió forintos pertárgy értéket meghaladó perekben érvényesülő szabályozás a Pp. 146/B.§-ához kapcsolná őket, ugyanakkor a 386/S.§ mégis elrendeli a Pp. 146/A. és 147/A.§-ok alkalmazását. Nehezen belátható, hogy ha a gazdaságilag kevésbé jelentős (200 és 400 millió forintos pertárgy értékek közötti) ügyekben általánosságban megengedett az elsőfokú eljárásban a keresetváltoztatás, ezt miért nem teszi lehetővé a nemzetgazdasági szempontból kiemelkedő jelentőségűnek (azaz a 400 millió forintos pertárgy értékű ügyekkel azonos jogpolitikai jelentőségűnek) minősített tervezési-, építési- és kivitelezési szerződésből fakadó díjkövetelés érvényesítése iránt indított perekben. Ha ezek a perek nemzetgazdaságilag ennyire jelentősek, akkor miért nem a 146/B. § vonatkozik rájuk? A törvény indokolásából csak annyit tudunk meg, hogy a pergyorsítási tényezők indokolják ezekben a perekben a keresetváltoztatás korlátozását.

A kisértékű perek

Kisértékű pernek minősül az egymillió forintot meg nem haladó, kizárólag pénz fizetésére irányuló követelések érvényesítésére indított eljárás, amelyben az eljárás fizetési meghagyással szemben előterjesztett ellentmondás folytán alakult perré, vagy amely a 315.§ (2) bekezdése alapján fizetési meghagyásos eljárást követ.⁵⁷ Tehát az értékhatár alapján besorolható vagyoni jogi perek tartoznak ide.

⁵⁶ A szabályai a törvény Ötödik Részében a Kiemelt jelentőségű perek között nyertek elhelyezést. A Pp.386/O.§-a alapján e perekre a 400 millió forintos pertárgyértéket meghaladó perekben irányadó XXVI. Fejezet rendelkezéseit háttérszabályként alkalmazni kell.

⁵⁷ KISS DAISY: *Különleges perek. Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Különös részéből.* HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2010, 366.o.

A 391/A.§ (1) bekezdése alapján a felperes keresetváltoztatási jogát kettős megszorítás jellemzi. Az önálló rendelkezési jog jelentkezik az alperesi ellenkérelem utáni egyszeri, az első tárgyaláson megtett keresetváltoztatási jogban. Az első tárgyaláson változtatható meg szabadon a kereset. Ez tekinthető quasi főszabálynak. Egyértelműen a gyorsaság és költséghatékony szemlélet jellemzi ezt a szabályozást. Mert például a legfeljebb egyszeri változtatás az első tárgyaláson már lehetővé teszi, hogy a felek tisztában legyenek a bizonyításra szoruló tényekkel, így az nem generál felesleges perköltséget sem.

A főszabály alóli kivételek a következők. Az (1) bekezdés második fordulata szerint az alperes hozzájárulása kell az első tárgyalást követő keresetváltoztatáshoz. Ha tehát az alperesnek is érdeke fűződik ahhoz, hogy a jogvita tárgya megváltozzon és emiatt a per tovább tartson, az alperesnek saját felelősségére kell már azt vállalnia.

Ha a felperes az első tárgyalást követően szeretné önálló rendelkezési jogát gyakorolni a jogintézménnyel kapcsolatban, akkor azt írásban kell kérelmeznie és legfeljebb a folytatódó tárgyalási időköz első harmadában be kell nyújtania a keresetváltoztatását. A bíróság ezt engedélyezheti, ha az első tárgyaláson ehhez felkészülési időt kért. Tehát e szabály tartalmi feltétele a „kivételes eset”, eljárásjogi feltétele pedig az eljárási időköz első harmada. Az alperesnek legalább nyolc napos felkészülési időt kell biztosítani ahhoz, hogy a keresetváltoztatás miatt a tárgyalásra felkészülhessen. A keresetváltoztatással érvényesített jog bizonyítására indítványt a felperes a következő tárgyalási napon is tehet.⁵⁸

Amennyiben a felperes önhibáján kívül a keresetváltoztatásra nyitva álló határidő leteltét követően szerez tudomást olyan tényekről vagy bizonyítékokról, illetőleg olyan jogerős bírói vagy más hatósági határozatról, az alperes hozzájárulásától függetlenül az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig meg kell engedni a felperes részére a keresetváltoztatást. Ez az eljárásjogi feltétel, a tartalmi pedig az, hogy természetesen a keresetváltoztatásnak ezen új körülménnyel szoros összefüggésben kell állnia. Az önhiba hiányát, tehát a vétlenséget a bíróságnak kell vizsgálnia, a fő szempontok a gondos és eljárást segítő pervitel követelményeinek megfeleltethetőség. Ebben az esetben a bíróság pervezető végzéssel határoz a keresetváltoztatás megengedhetősége kérdésben.⁵⁹

⁵⁸ Pp.389.§ (3) bekezdése

⁵⁹ SIMON KÁROLY LÁSZLÓ: *A kísértékű perek hazai szabályozásának jogalkalmazási nehézségei*. Magyar Jog, 2011/ 6, 359.o.

A bíróságnak a kisértékű perek esetén a kitanítási kötelezettsége keretében ki kell térnie a keresetváltoztatási határidők elmulasztásának jogkövetkezményeire is, ezzel összefüggésben az eljárási cselekmény tartalmának ismertetését is alkalmazni kell.⁶⁰

A kisértékű perek általánostól eltérő keresetváltoztatási szabályai azzal indokoltak, hogy az alperesnek is joga van a pertárgy változatlanlenségéhez. A jogalkotó észlelte, hogy a felperes kénye-kedve szerint megváltoztatott kereset eredményeként az alperesnek újabb és újabb védekezéssel kell előállnia, amivel a Pp. jelenleg kifejezetten hátrányos helyzetben tartja az alperest a felperessel szemben.⁶¹ Az általános változtatásból levezethető többletköltségek tovább erősítik a kisértékű perekre vonatkozó külön eljárási szabályok létjogosultságát. Az általános cél a perelhúzás visszafogása, mint minden különleges eljárás körében.

A kisértékű perek keresetváltoztatási szabályai eleget tesznek annak a társadalmi igénynek, hogy a per tárgyának értéke és az eljárás során felmerült költségek között aránytalan különbségek ne alakuljanak ki. A határnaphoz kötött keresetváltoztatási főszabály megerősíti a peres felek jogegyenlőségét. Az önhiba hiányának kitétele pedig a jóhiszemű joggyakorlást segíti elő. A perek indokolatlan elhúzódnását gátolja az is, hogy a kisértékű perekben a keresetváltoztatások száma is drasztikusan korlátozott.

Álláspontom szerint e pereknél a jogalkotó azt a mérvadó körülményt nem vette fokozottan figyelembe, hogy ezek a perek nem professzionálisak. Ugyan a kitanítási kötelezettséget tágabban értelmezi, mégis mind időben mind számban korlátozza ezt a percselekményt laikus felek között.

A közigazgatási perek

A közigazgatási per közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló jogorvoslat. A Pp. 335/A.§ (1) bekezdése értelmében a keresetet legkésőbb az első tárgyalási napon lehet megváltoztatni, tehát jelentősen leszűkül a megváltoztatásra nyitva álló határidő. A tartalmi feltétele a keresetváltoztatásnak, hogy csak a keresetlevélben már megtámadott határozati rendelkezés vonatkozásában érvényesülhet. A közigazgatási perekben a keresetváltoztatás határnaphoz kötődik. A szigorú korlátozás ellenére a jogérvényesítés sem szorul háttérbe, hiszen ezekben a perekben a bírósági utat már kétfokú hatósági eljárás előzi meg.

⁶⁰ FERENCZ MIKLÓS: *A kisértékű perekre vonatkozó szabályokról I.*, Céghírnök, 2008/11, 4. o.

⁶¹ A 2008.évi XXX. törvény 49.§ indokolása

A keresetváltoztatás speciális esetét a Pp. 337.§ (3) bekezdése rögzíti. Ha az új közigazgatási határozat – amely ügyészi felhívásra vagy felügyeleti intézkedésre született – csak a kereseti kérelem egy részének tesz eleget, akkor a bíróság ebben a részben megszünteti a pert. Azokban a kérdésekben, amelyekben viszont az új közigazgatási határozat nem rendelkezik, vagy nem a kereseti kérelemnek megfelelően döntött a bíróság a tárgyalást tovább folytatja. Így a felperes a keresetét az új közigazgatási határozatra tekintettel változtathatja meg, mert a folyamatban lévő per egy új határozat vonatkozásában folytatódik. A keresetváltoztatás lehetősége ebben az esetben csak az új rendelkezések függvényében áll fenn.⁶² (Kérdéses, hogy a keresetváltoztatás speciális esetében mikortól indul a keresetváltoztatásra nyitva álló határidő.⁶³)

A keresetváltoztatási szabadság megszorítását e pertípus esetében a következőkkel indokolta a jogalkotó: A Pp. hatályos keresetváltoztatásra vonatkozó általános szabályai tág lehetőséget biztosítanak. Ebben a tárgykörben a törvény XX. fejezete sem tartalmaz speciális szabályt, ugyanakkor a keresetváltoztatás ilyen fokú liberalizációja a perelhúzás melegágyává válik, különös gondot okozva olyan ügyekben, ahol a peres eljárást már kétfokú hatósági eljárás előzte meg. Így indokolt e jogosítványnak a közigazgatási per keretén belül való korlátozása.⁶⁴

A közigazgatási határozatok felülvizsgálatának keresetváltoztatási szabályai a perelhúzást valóban gátolni tudják az időbeli korláttal, s minthogy az első tárgyalást követően az alperes hozzájárulásával sem biztosítanak keresetváltoztatási lehetőséget, a szabályozás tehát az önálló rendelkezési jog alapjára helyeződik.

Következtetések

A különböző pertípusokra vonatkozó keresetváltoztatási szabályok ismertetése után figyelmet érdemelnek a kirajzolódó ellentmondások. A pertípusokra közös jellemzőként megállapítható, hogy a pergyorsítás végett a keresetváltoztatás szigorú időbeli korlátozása érvényesül. Azonban ez csaknem esetleges módon történik: azokban a perekben, amelyekben a törvény kötelezővé tette a felek számára a jogi képviselőt, vagy amelyek a per tárgyának értékétől függetlenül is kiemelt jelentőségűnek minősülnek, az alperes érdemi ellenkérelmének előadását (beszámítási kifogás, viszontkereset előterjesztése esetén ennek közlését) követő 30

⁶² IMRE MIKLÓS: *Közigazgatási bíráskodás*. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007, 93.o.

⁶³ Imre Miklós szerint vitás, hogy a keresetváltoztatásra az új határozat közlésétől számított határidőben vagy a per soron következő tárgyalásán van-e lehetőség.

⁶⁴ 2005. évi XVII. tv 14.§ indokolás

napon belül, a közigazgatási perekben és a kisértékű perekben pedig legkésőbb az első tárgyaláson változtatható meg szabadon a kereset. Nehezen belátható, hogy például a vagyoni jogi perek körében a kiemelt jelentőségű pereknél miért határidőhöz, a kisértékű pereknél miért határnaphoz kötődik a keresetváltoztatás eljárási feltételeinek kizártsága. Következetlenné tűnik az is, hogy a jogalkotó megszorította a keresetváltoztatás gyakorlásának idejét a professzionális perek esetein kívül olyan perekben is, amelyekben a jogi képviselő közreműködését nem tekintette alapkövetelménynek, mint a kisértékű vagy közigazgatási perek körében, holott ezekben a perekben nehezen várható el a felperestől a szigorú eljárási szabályok ismerete.

Véleményem szerint a keresetváltoztatási szabályok legnagyobb logikai bukfcencét a 146/B. §-a okozza, mert a keresetváltoztatás általános szabadságának megengedettségére vonatkozó indoklás olyan ingatag alapokon nyugszik, amely nagyrészt a jogalkotói naivitást példázza.

Összességében kijelenthetjük, hogy valószínűleg szinte mindegyik pertípus esetében találhatóak megfelelő indokok, csak éppen a szabályozási logika egységességét nehéz vagy talán lehetetlen is megtalálni.

2.5 RÉSZÖSSZEGZÉS

Az előbbieken megkíséreltem bemutatni, hogy a keresetváltoztatás általános szabálya feloldhatatlan ellentétben áll a hatályos törvény szabályozási és alkalmazási szellemét jelentő legjelentősebb alapelvekkel, a meghatározott pertípusokban kialakított egyes részletszabályok pedig az alapintézménytől elszakadva, szinte gyökértelenül és szórtan lebegnek a perjog rendszerében. Ez hitem szerint egyben annak bizonyítását is jelenti, hogy a keresetváltoztatás perjogi intézményét alapjaiban szükséges átalakítani. A dolgozat következő részében veszem górcső alá ennek szabályozási lehetőségeit.

3 A „TILALOM SZABADSÁGA”

3.1 A PLÓSZ-FÉLE Pp. KERESETVÁLTOZTATÁSI RENDSZERE

Ha egy általános szabadságot hirdető szabályozást szeretnénk gyökeresen átalakítani, akkor kézenfekvő megoldásnak tűnik, hogy közelítsük meg a kérdést ellenkező oldalról, tehát vizsgáljuk meg, hogy lenne-e lehetőségünk az általános tilalom bevezetésére és ezáltal – a hatályos Pp. alapvető elvárásainak megfelelő – új konstrukció kialakítására.

Nem kell földrajzilag és jogrendszer-szisztematikailag eltávolodnunk a hatályos Pp.-től ahhoz, hogy szinte minden ponton eltérő szabályozást találjunk. (A dolgozat területi korlátai sem tesznek lehetővé szélesebb ívű nemzetközi összehasonlítást.) Perjogi hagyományainkban találunk példát az általános tilalomra, 1911. évi I. törvénycikk az ún. Plósz-féle Pp. keresetváltoztatási szabályainak köszönhetően. Másrészt a korábbi Pp. – a rendszerváltást követő szabályozási folyamat irányával megegyezően – a polgári demokráciára és piacgazdaságra modellezett törvény volt a kor színvonalán. Következésképpen a Plósz-féle Pp. szabályai a mai igényekkel azonos jogpolitikai töltetettel rendelkeznek.

A Plósz-féle Pp-t nevezhetjük jogfejlődésünk tükrében „polgári” perrendtartásnak. Az 1915-ben hatályba lépett Pp. a polgári berendezkedésű állam keretein belül született meg. Az ország gazdasági-társadalmi háttere lehetővé tette, hogy a polgári, liberális elvek tükröződjének a szabályozásban. Az eljárásjog hátterében a magánautonómia uralma állt. Az eljárásban a felek voltak dominánsak, az akaratuk központúsága, irányító szerepe volt jellemző, ezáltal érvényesítették alanyi jogait. Akaraturalmuk korlátját csak a jogszabályoknak megfeleltetés képezte. Az akaratszabadság lehetséges korlátja, a közhatalom csak a magánautonómia függvényében, korlátozva jelent meg, így a féltől nagyfokú tudatosság, körültekintés és felelősség volt elvárható annak érdekében, ha pernyertes fél kívánt lenni.

A jogszabály legfontosabb alapelvei a közvetlenség, a szóbeliség, a nyilvánosság, a rendelkezési és tárgyalási elv, a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve és a perbeli cselekvés szabadságának elve voltak. A felek érdekeinek érvényre jutását a rendelkezési, indítványozási és tárgyalási elv volt hivatott biztosítani. A polgári per, mint közjogi viszony a felek és a bíróság sajátos együttműködéseként volt körülírható.

Az eljárásra az ügyféluralom volt jellemző, így a fél rendelkezésétől függött az, hogy kíván-e magánjogi viszonyaiból kifolyólag perbeli jogvédelmet igényelni, hiszen az állam a

magánjogi viszonyok védelmét rendszerint csak a felek akarata folytán nyújtotta. A fél akaraturalma a peralapítás után nem egy, hanem kétoldalú. (...) a másik fél akarata is döntő a fölött, hogy legyen-e jogvédelem vagy sem.”⁶⁵ A fél rendelkező cselekményei a bíróságot megkötötték, ugyanakkor e cselekmények csak azt eredményezték, hogy a bíróság eljárjon vagy sem, arra nem terjedtek ki, hogy miként járjon el.⁶⁶ Tehát a felek a rendelkezési elv nyomán, szabadon rendelkeztek perbeli jogaikkal. A felek viszonyait a kölcsönösség és egyenrangúság jellemezte, mert mindegyik fél kötelezettsége a perben a másik fél egy bizonyos kérelmétől, nyilatkozatától volt feltételezve, ez alól az eshetőségi elv érvényesülése eredményezett kivételt.

Azonban téves lenne azt gondolni, hogy ebben a rendszerben a bíróságnak csupán megfigyelő, külső felügyelő szerepe lett volna. A bíróságnak kellett a megjelölt tények alapján eldöntenie, hogy a kért jogvédelmet hajlandó-e megadni. Azokat a tényeket, amelyekről a bíróságnak hivatalból volt tudomása, akkor is figyelembe vette, ha a felek azokra nem hivatkoztak.⁶⁷ A bíróság a cselekményei tekintetében azonban kettős korlát közé volt szorítva: egyrészt az eljárási szabályokat, a felekhez hasonlóan minden esetben be kellett tartania, másrészt a felek akaraturalmát szem előtt kellett tartania, köteles volt ahhoz alkalmazkodni, azon túl nem terjeszkedhetett.

Az 1911:I. tc. a keresetváltoztatás tekintetében korlátozta a fentebb kifejtett akaratszabadságot. A percezúrára épülő perrendtartás a keresetváltoztatást a IV. fejezetben a Perfelvételi tárgyalás cím alatt szabályozta, ezzel egyértelművé tette, hogy e jogintézménynek tényleges szerepe csak a per első szakaszában értelmezhető. Az alperes perbebocsátkozásáig a felperes egyoldalú joga volt annak eldöntése, hogy kívánja-e keresetét megváltoztatni. Tehát az érdemi ellenkérelem előterjesztése előtt a felperes bármikor megváltoztathatta keresetét. Ezt azzal magyarázták, hogy az alperes perbebocsátkozásáig a jogviszony csak a felperes és a bíróság között jött létre, ezért a jogintézmény kötelezettjére, tehát az alperesre nem volt olyan ellensúlyozhatatlan hatással, hogy már ebben a szakaszban a tilalom indokolt lett volna. A perbebocsátkozást követően azonban az alperes és a bíróság között is létrejött a jogviszony, tehát az alperes is érdekelté vált a jogvédelem kérdésében. Ha a felperes a perfelvételi tárgyaláson előadta keresetét, de az alperes valamely okból nem terjesztett elő ellenkérelmet, mert például nyilatkozni nem tudott róla vagy pergátló kifogással élt, akkor a felperesnek

⁶⁵ MAGYARY GÉZA: *I.m.*, 229.o.

⁶⁶ MAGYARY GÉZA: *U.o.*

⁶⁷ 1911:I. tc. 267.§

hátrányos jogkövetkezményekkel kellett számolni az újabb perfelvételi tárgyaláson előadott keresetváltoztatás esetén. Például a halasztás költségeit neki kellett viselnie, mert ő adott okot arra, hogy az alperes perbebocsátkozásának akadálya merült fel az újabb perfelvételi tárgyaláson. A Pp. az elsőfokú eljárást két részre osztotta: perfelvételi és érdemi szakaszra. A perbebocsátkozással lezárult a perfelvétel, rögzült az elbírálás tárgya.⁶⁸ A peralapítást követően a Plósz-féle Pp. az egyoldalú keresetváltoztatás általános tilalmát vezette be az elsőfokú eljárásba.

A jogintézmény a keresettel érvényesített jog megváltoztatására vonatkozott.⁶⁹ Nem volt azonban egyértelmű, hogy a szabályozás a kereseti jog vagy a kereseti kérelem megváltoztatását tekintette a keresetváltoztatás tárgyának. A kérelmet a jogirodalom sorolta ide, a 129. § 3. pontja szerint a kereset az érvényesíteni „akart” jog előadását és határozott kérelmet kellett magába foglaljon, de a jog alakszerű megnevezése nem volt szükséges, hanem a jogállítást a keresetnek egész tartalmából kellett megállapítani. A kereseti kérelem megváltozása akkor is keresetváltoztatás volt, ha a kereseti tényalap nem változott. A kereseti jog változtatását jelentette, ha a kereseti tényalap megváltozott.⁷⁰

Amennyiben az alperes perbebocsátkozott, a felperes rendelkezési joga jelentős mértékben korlátozódott az egyoldalú keresetváltoztatással kapcsolatban, mert ezt követően csak az alperes hozzájárulásával volt lehetősége arra. A szabályozás a perbebocsátkozáshoz kötötte a tilalmat azért is, mert a perfelvételi tárgyaláson előadott kereset, csak mint idéző irat funkcionált, a felperes a keresetlevélben foglaltakhoz nem volt kötve. „Ha a törvény a rendelkezés elve alapján a felperesre bízta, hogy kérjen-e jogvédelmet, akkor meg kell határozni azt az időpontot is, ameddig ezt tennie kell, mert különben a felperes a per folyamán tetszése szerint megváltoztathatná a per anyagát s így megakadályozhatná, hogy a bíróság ítéljen.”⁷¹

Az alperes passzív cselekménye is lehetővé tette a keresetváltoztatást. Ha nem adta konkrét beleegyezését a keresetváltoztatáshoz, ráutaló magatartással is elismerhette azt akként, hogy „szóbeli tárgyalásba bocsátkozik a nélkül, hogy a változás ellen felszólalna, a keresetváltoztatást többé nem ellenezheti.”⁷² Ebből két megállapítás következett, egyrészt az ellenkező szándékot nem kellett bizonyítani, másrészt e fordulatból is kimutatható volt a

⁶⁸ MAGYARY GÉZA: *I.m.*, 370.o.

⁶⁹ SÁRFFY ANDOR: *Magyar polgári perjog*. Grill Károly Könyvkiadó-vállalat, Budapest, 1946, 216.o.

⁷⁰ KOVÁCS MARCEL: *A polgári perrendtartás magyarázata, IV.* Budapest, 1927, 548.o.

⁷¹ MAGYARY GÉZA: *U.o.*

⁷² 1911:I. tc. 187. §

magánautonómia hatalma, mert a bíróság hivatalból nem védhette az alperes érdekeit, köteles volt tudomásul venni a magatartását.

A felek akaraturalmának kétoldalúságát támasztotta alá, hogy a bíróság engedélye és a felperes kérelme együttesen sem eredményezett keresetváltoztatást az alperes aktív vagy passzív hozzájárulása nélkül. Összefoglalva, ha az alperes ellenezte, többé nem változtathatta meg a keresetét a felperes a peralapítást követően.⁷³

Ha a keresetváltoztatás nem volt megengedett, tehát nem felelt meg a törvényi követelményeknek, akkor a megváltoztatott keresetről a bíróság érdemben nem dönthetett, hanem az eredeti keresetről kellett döntést hoznia. A 188.§ utolsó bekezdése megtiltotta keresetváltoztatást elutasító határozat megtámadhatóságát.

Levezethető, hogy a kereset bizonyos módosításai hatására a perbebocsátkozást követően a kereset nem maradt minden esetben változatlan. A felsoroltakon túl nem minősült keresetváltoztatásnak az sem, ha a jogvédelmi tényalap nem változott meg.

Az 1911:I. tc. a hangsúlyt az alaki igazság kiderítésére helyezte, de a keresetváltoztatás általános tilalma nem eredményezte az anyagi igazság érvényesülésének korlátozását. A 189.§ az új kereset előterjesztését lehetővé tette, a felperes új anyagot tehetett a per tárgyává, anélkül, hogy újabb pert kellett volna indítania.⁷⁴ Korlátja volt, hogy az új kereset tárgyának ugyanannak kellett lennie, mint az eredetié vagy azzal összefüggésben kellett állnia. Másképp – negatív megközelítésben – az új kereset jogcíme és jogalapja nem lehetett ugyanaz, mint az eredeti kereseté. A felperes a lehetőséggel a „végítéletet megelőző szóbeli tárgyalás berekesztéséig” élhetett. Az új kereset követelménye volt még a határozott kérelem valamint az „új kereseti” minőség, mert ha a felperes nem e minőségében terjesztette elő, akkor nem volt annak tekinthető, vagy keresetváltoztatásként, vagy keresetmódosításként bírálta el. Az új kereset azt eredményezte, hogy ugyanabban peres eljárásban a helyes jogalapra térhessen át a felperes, ez nemcsak neki kedvezett, hanem a bíróságnak is előnyös volt, mert a munkateher csökkenhetett.⁷⁵ A szakasz foglalkozott a személyi keresetkiterjesztéssel is.

⁷³ SÁRFFY ANDOR: *I.m.*, 216.o.

⁷⁴ „...joga van az alperes ellen, de jogát a keresetben helytelenül érvényesítette, másnemű jog iránt indított pert. Ez teljes jóhiszeműséggel is történhetett, és mégis a felperes nemcsak keresetével utasíthatná el, hanem a pert ismét új perfelvétellel, előkészítéssel és bizonyítással lebonyolítani volna kénytelen, jóllehet a produkált peranyag alapján új keresete megbírálnak.” KOVÁCS MARCEL: *I.m.*, 557. o.

⁷⁵ BORSOS ENDRE: *Az új kereset a Pp.-ban*. Jogtudományi Közlöny, 1915/4, 51.o.

A fellebbezési eljárásban a keresetváltoztatás tilalma érvényesült, a Pp. 494.§-a szerint a fellebbezési kérelemben vagy ellenkérelemben a kereset az ellenfél beleegyezésével sem volt megváltoztatható. Az „instanciák megrövidítésének kikerülése végett van kimondva, egyéb alapja e tilalomnak nincs.”⁷⁶

Az elsőfokú eljárásban a keresetváltoztatás általános tilalmát az alperes védelme magyarázta. A törvény kiemelte, hogy megfelelő időt kell biztosítani az alperesnek a felkészülésre.⁷⁷ Az eljárás megindításakor a felperes helyzeti előnyt élvezett, ezért az alperes kiszolgáltatottságának elkerülése végett – legyen ideje végiggondolni, hogy miként kíván állást foglalni a kereseti kérelemmel szemben – kellett a felkészülési időt biztosítani.

A 129.§ 3. pontja a felperestől az érvényesíteni kívánt jog megjelölését követelte meg, de nem alakszerűen, hanem tartalmi körülírásával. Ezenkívül a tárgyi jog tényállításainak és bizonyítékainak megjelölését, indoklását kérte. Ezekkel kívánta a jogszabály biztosítani, hogy a bíróság és az alperes már jóval a per előtt értesüljenek a per valószínű anyagáról, ebből következően az alperesi védekezés kialakítására is reális lehetőség volt. A keresetváltoztatás általános szabadságának érvényesülése magában hordozta volna ennek az alperesi jognak a csorbulását.

A Plósz-féle Pp. keresetváltoztatási szabályaiban megmutatkozik a teljes törvény szellemisége, magánautonómia-központúsága, hiszen az általános tilalom kimondásával az alperest védi a joggal való visszaéléssel szemben, míg az új kereset benyújtásával lehetővé teszi a felperesnek, hogy minél hatékonyabban érvényesíteni tudja alanyi jogát. Az osztott tárgyalási rendszer megerősítette a tilalom létjogosultságát, mert a perfelvétel nem csak tisztázta a jogvita tárgyát, de a peralapítás következményei rögzítették a felek és a bíróság kötelezettségeit, így megvalósulhatott az eljárás koncentráltsága és a bizonyítás sallangmentesítése is. A szabályozás az általános tilalom bevezetésével, a keresetváltoztatás és percezúra összekapcsolásával biztosította a felek egyenlőségét a perben. Az alperesi perbebocsátkozást követő keresetváltoztatáshoz az alperes hozzájárulásához is szükség volt, így megvalósult a felek rendelkezési jogának kölcsönössége.

A Plósz-féle Pp. volt az alapja az 1952. évi III. törvény megalkotásának is, és a korabeli kodifikátorok abból igyekeztek mindent átmenteni, ami a megváltozott társadalmi-politikai berendezkedésben lehetséges volt. Mégis, ha összevetjük a keresetváltoztatási főszabályokat,

⁷⁶ KOVÁCS MARCEL: *I.m.*, 576.o.

⁷⁷ 1911. I tc. 179.§

akkor különösen érdekesnek mutatkozik, hogy mintha nem is ugyanarról a jogintézményről lenne szó. Például a hatályos törvény szerint a kereseti kérelem (a kereset tartalmának) megváltozása jelenti a keresetváltoztatást, a korábbi Pp. szerint pedig a keresettel érvényesített jog (a kereset tárgyának) megváltozása minősült annak. A hatályos törvény a személyi keresetkiterjesztést a keresetváltoztatással egy tekintet alá veszi, a korábbi törvény ezt csak új kereset emelésével tette lehetővé a perben (annak minden eljárásjogi és perköltségvonzatával együtt). De a leglényegesebb ellentét, hogy a Plósz-féle Pp. általános tilalmat állított fel.

A percezúrával összekötött keresetváltoztatás érvényesítette az alperesnek a tisztességes eljáráshoz és a per ésszerű időn belül való befejezéséhez való jogát. Következésképpen majd egy évszázaddal megelőzve tett eleget a mai perjogi alapelvek kívánalmainak.

Láthatjuk, hogy a magyar jogrendszer az általános szabadságot és általános tilalmat is ismerte és alkalmazta. Célszerűnek mutatkozik a két végpont között megtalálni az aurea mediocritast, amely összehangolható a jelenlegi politikai berendezkedésünkkel, szociológiai-gazdasági adottságainkkal és a felekről alkotott képünkkel, a perkoncentrációt és perhatékonytságot elősegítve pedig szervesen kapcsolódik egy valóban működőképes polgári perrendtartáshoz.

4 A MEGOLDÁSI JAVASLAT

4.1 ÁLTALÁNOS TILALOM ÉS PERCEZÚRA

Ebben a fejezetben kísérletet teszünk olyan felmerülő lehetőségek vizsgálatára, amelyek alkalmasak a keresetváltoztatás általános szabályainak az alapelvekkel való összeegyeztetésére. Azokkal az alapelvekkel, amelyeknek „fő feladatuk, hogy egységes irányt mutassanak a jogalkotó, valamint a jogalkalmazó számára a részletszabályok megalkotásában és alkalmazásában.”⁷⁸ A Plósz-féle Pp. keresetváltoztatási szabályai a percezúra és tilalom alkalmazásával érvényesíteni tudták a tisztességes eljárás megvalósulását és a felek egyenlőségét a perben, ezért indokolt bevezetni a keresetváltoztatás – kivételeket megengedő – általános tilalmát. A megoldások alternatív modelljei során figyelembe kell venni, hogy pontosan meghatározott szakaszhoz kell kötni a perceseekményt, és e metszéspontokat ott kell elhelyezni az eljárásban, ahol a keresetváltoztatás indokoltsága fennáll. Mert ez az indokoltság az alapja a jogintézménnyel kapcsolatos ügyfélegyenlőségnek. Ez elvileg a per folyamán több helyen is kijelölhető. A dolgozat négy modellt kíván ismertetni.

1. A Pp. jelenlegi 128.§-a szerint a perindítás hatályai a keresetnek, illetve a viszontkeresetnek az ellenféllel való közlésével állnak be. A perindítás eljárásjogi hatásait tekintve a perfüggőség, a tárgyalási időköz, az alperesi perbeboocsátkozási kötelezettség is rögzül.⁷⁹ Ennél fogva a per folyamatban léte alatt ugyanabból a ténybeli alapból származó, ugyanazon jog iránt sem ugyanazon bíróság, sem más bíróság előtt ugyanazon felek között újabb per nem indulhat.⁸⁰ Ettől a ponttól kezdve létrejön az újabb perbeli jogviszony, már nemcsak a felperes és bíróság, hanem a bíróság és alperes között is jogviszony keletkezik. Következésképpen az eljárás kétoldalúvá alakul. Az alperes is érdekeltté válik a per kimenetelét illetően. Ez az a pont, amikor az alperes első ízben dönthet a perbeli részvételének szándékáról. A perindítás joghatásainak bővítésével, tehát, hogy a keresetet megváltoztatni is csak az alperessel való közlésig lehet, lehetőség teremthető arra, hogy a tisztességes eljárás, a rendelkezési jogegyenlőség már az első pillanattól biztosított legyen.

Milyen eljárásjogi következményekkel jár ez? Ebben az esetben a per legkorábbi részétől kezdve érvényesül a tilalom. Formailag helyes keresetváltoztatást ismerhet meg az alperes, mert a bíróság a perindítás előtt ezt is alaki vizsgálatnak veti alá, és az alperes már eleve csak

⁷⁸ MOLNÁR AMBRUS: *A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben*. Magyar Jog, 2009/3, 129.o.

⁷⁹ KISS DAISY: *A polgári per titkai*, 483-484.o.

⁸⁰ Pp. 130.§ (1) bekezdés d) pont

a megváltoztatott keresetet ismeri meg. A bíróságnak az eljárás során már nem kell például hatáskör, illetékesség kérdésében dönteni, áttételt elrendelni, mert a kereset a perindítással rögzült, új kereset előterjesztésére nincs lehetőség főszabály szerint. Az alperesnek nem kell attól tartania, hogy esetleg formai hibára hivatkozva módosított keresetváltoztatással szembesüljön a perindítás után. Nem tartható bizonytalanságban a per tárgya felől, hiszen utóbb a felperes főszabály szerint meg nem változtathatja azt. Tudja mi lesz a per során a jogvita tárgya, ezért reálisan fel tudja mérni már a perindításkor, hogy milyen tényeket kell bizonyítania. Mivel célirányosan tud bizonyítékokat előterjeszteni, ezért a per várható befejezésének időpontja is körülhatárolható. A perindításkor rögzült kereset miatt a bizonyítás is egyszerűsödik, így a perköltség is kalkulálhatóvá válik. Határozott perfelvételt követően dönthet az alperes a per lényegadó ismérveinek tudatában arról, hogy kíván-e perbebocsátkozni.

Nem kell fenntartani a tárgyalás elhalasztásának azt a kötelező esetét, melyet a Pp.151.§-ának (1) bekezdése szerint a kereset tárgyaláson történő megváltoztatása indokol. Az első tárgyaláson a szóváltási szakaszban a 138.§ (1) bekezdése a tilalom függvényében módosulna, mert a felperesi nyilatkozat csak arra terjedhet ki, hogy a keresetét fenntartja-e. A bíróság előtt már az első tárgyaláson egyértelműen kirajzolódik a bizonyításra szoruló tények köre - már az első tárgyalás előtt rögzült a per tárgya, így a bírósági döntés előfeltétele, a „miről kell dönteni” kérdés már ekkor tisztázott - így elkerülhető, hogy a bíróság utóbb feleslegesnek bizonyuló bizonyítást folytasson le.

A perindítás joghatásainak ilyen értelmű kibővítése az anyagi szerződési jog ajánlati kötöttségéhez hasonlít, tehát a felperes a keresetéhez annak joghatályos közlését követően kötve lesz. Ezzel megvalósítható a felek közötti fegyveregyenlőség elve, mert az alperesnek nem kell tartania a folyton változó kereseti igényektől, így már a per kezdetén felszámolható az alperesi kiszolgáltatottság a keresetváltoztatással kapcsolatban.

A jelenleg hatályos főszabályban problematikus a rosszhiszeműségnek eltérő módon történő szankcionálása, amely a rendelkezési jogok közötti egyenlőtlenséghez vezet. Ha a per első lépésében helyezzük el a tilalmat, akkor ez a probléma gyökértelenné válik, mert a rögzített kereset a felperesre helyezi annak a felelősségét, hogy valóban megalapozott igényt érvényesítsen az alperessel szemben, felkészületlensége ugyanis pervesztéshez vezethet. Az ésszerű időn belüli befejezést is elősegíti, ha mind a bíróság, mind az alperes felkészülten tud a tárgyalásba belekezdeni, nem kell változtatástól tartani. Sőt a bíróság ebben az esetben

egy stabil preklúziós eszközt is érvényesíthet, mert a 8.§ (2) bekezdést a felperesre is érvényesítheti, nem akadályozza őt ebben a felperesnek biztosított keresetváltoztatási szabadság.

2. Az perindítást követően a perben a következő metszéspont, amikor indokolt lehet a keresetváltoztatás, az első tárgyalás megkezdése. A tárgyalás megkezdése előtt a felperes még önálló rendelkezési jogát gyakorolva megváltoztathatja keresetét, mert a bíróság csak ezt követően kezd el a per tárgyával érdemben foglalkozni. A felperes a keresetét tehát a szóváltás szakaszában a keresetlevél ismertetését követően, a nyilatkozáskor változtathatja még meg. Ezt követően áll be a tilalom. Amennyiben a felperes él a lehetőséggel és keresetét megváltoztatja a szóváltási szakaszban, kétféle eljárási helyzet állhat elő. Ha az alperes megjelent az első tárgyaláson, akkor evégből halasztáshoz van joga,⁸¹ mert az alperesnek megfelelő felkészülési időt kell biztosítani. Mivel a halasztás oka a felperes érdekkörében merült fel, ezért az ezzel kapcsolatos költségeket a felperesnek kell viselnie. Ha az első tárgyaláson az alperes nem jelent meg, akkor vele szemben a 136.§ (2) bekezdését, tehát a mulasztás következményeit nem lehet alkalmazni, mert vele az új kereset szabályszerűen közölve nem lett.⁸² A tilalom eredményeként rögzül a jogvita tárgya, tehát a folytatólagos tárgyalás határnapját – mivel további keresetváltoztatástól nem kell tartani – négy hónapon belülre⁸³ érdeksérelem nélkül lehet kitűzni. Következésképpen, ha ehhez a ponthoz kötjük a tilalom életbe lépését, akkor keresetváltoztatás esetén csak a következő tárgyaláson fejt ki hatását a rögzített jogvita tárgya, a második tárgyaláson tud körvonalazódni a bíróság érdemi döntésének köre. A bizonyítás tehát ismét felgyorsítható, mert csak a valóban releváns tényekre fog vonatkozni.

3. A keresetváltoztatási tilalmat az alperes ellenkérelmének előadásához is köthetjük. „Az érdemi védekezés a keresetben érvényesített jog fenn vagy fenn nem állására vonatkozik, célja a kereset egészbeni vagy részbeni elutasítása.”⁸⁴ Ebben az esetben a felperes keresetváltoztatási jogával az érdemi védekezés elhangzása után élhet. A védekezés elhangzása után a felperesnek pontos képe lesz arról, hogy az alperes mivel nem ért egyet keresetében, azt mivel támasztja alá, így ennek megfelelően változtathatja azt meg. Az alperesnek azonban – ha halasztásra kerül sor – megfelelő idő biztosított a felkészülésre. Az

⁸¹ BORSOS ENDRE: *A keresetváltoztatás lényege és következményei*, 141.o.

⁸² BORSOS ENDRE: *U.o.*

⁸³ Pp. 142.§ (2) bekezdés

⁸⁴ KISS DAISY: *A polgári per titkai*, 501.o.

első tárgyalás elmulasztásának következményei a 2. pontban kifejtettekhez hasonlóan alakulnak. Az ezt követő tárgyaláson már nincs helye keresetváltogatásnak, tehát a bíróság kijelölheti a bizonyításra szoruló tények körét, lefolytathatja a bizonyítást.

A 2. és 3. pontok esetében az első tárgyaláson áll be a keresetváltogatási tilalom. Keresetváltogatás esetén, minthogy az eredeti helyébe új kereset lép, az alperes az új keresetre vonatkozólag is pergátló kifogásokat terjeszthet elő, függetlenül attól, hogy az eredeti kereset esetében élt-e kifogással.⁸⁵

A perköltség szabályozásában is indokolt megjeleníteni a 2. és 3. pontban írt keresetváltogatási lehetőséget, úgy, hogy amennyiben új kereset áll elő, akkor az addig felmerülő költségeket a felperes köteles viselni. Így biztosítható a felperesnek, hogy egy pontig megváltogathatja keresetét rosszhiszeműsége tekintet nélkül, de amennyiben keresetváltogatással él - mert nem volt eléggé kidolgozott a keresete - akkor ennek az árát neki kell megfizetnie. Tehát a felperes felelősségtudata fokozható a költségfizetés kilátásba helyezésével, ezzel egyidejűleg pedig az alperesnek biztosítható a joga a tisztességes eljáráshoz. Ugyanakkor ezen a ponton – mivel bizonyítás még nem folyt – a költségek sem olyan nagyok, hogy azok a felperest kötnék egy olyan perben, ahol nem lehet pernyertes.

4. Az utolsó, még indokolt szakasz a felek kölcsönös meghallgatását követően a bizonyítási szükséglet meghatározásánál jelentkezik. A bizonyítási eljárások sok esetben azért húzódnak el, mert a keresetváltogatási szabadság révén sem a bíró, sem az alperes nem tudja, pontosan mi alapozza meg a bírósági döntést, tehát mely tények bizonyítottsága kell ahhoz. Következésképpen a „lefolytatott bizonyítás és az arra fordított idő nagy része utólagosan teljesen feleslegessé válik,”⁸⁶ felesleges költségeket generál. Amennyiben a tilalom a felek meghallgatása után lép életbe, akkor az eljárás legidőigényesebb részét lehetne felgyorsítani. Ekkor ugyanis a kereset rögzült, a felperesnek, az alperesnek és a bíróságnak is egyértelmű, hogy mely kérdésekre kell a bizonyításnak irányulnia.

⁸⁵ BORSOS ENDRE: *A keresetváltogatás lényege és következményei*, 141.o.

⁸⁶ HAUPT EGON: *I.m.*, 612.o.

4.2 KIVÉTELEK AZ ÁLTALÁNOS TILALOM ALÓL

A rendelkezési és tárgyalási elven nyugvó polgári perben a hatékonyság egyik záloga a határozott perfelvétel, ami a keresetváltoztatás tilalmát determinálja,⁸⁷ ugyanakkor az abszolút tilalom bevezetése sem indokolt. Ennek fennállása éppen visszájára fordítaná a célt, a rendelkezési jogegyenlőség és perhatékonyság növelését, mert a felperes kerülne hátrányba az alperessel szemben (szavatolt lenne a pervesztessége) ezen túl az ügyterhet is növelné, mert újabb keresetet nyújtana be, amivel a bíróságnak ismételtten foglalkoznia kellene, tehát a folyamat előlről kezdődne. Ezért a tilalomnak kivételt engedőnek kell lennie, így biztosítva a felperes számára az előbb ismertetett metszéspontokon túl, az eljárás későbbi szakaszában is a keresetváltoztatást. A keresetváltoztatási tilalom alól kivételt képezne a felperesi önhiba hiánya, az alperesi hozzájárulás, és a kereset olyan változtatása, amely újabb bizonyítás felvételét nem tenné szükségessé.

1. A felperesi önhiba hiánya: a keresetváltoztatási tilalom általános kivételét képezné, ha a felperes olyan tényre vagy bizonyítékra, illetőleg olyan jogerős bírói vagy más hatósági határozatra hivatkozik, amely önhibáján kívül a keresetváltoztatási tilalom beállása után jutott a tudomására, vagy jogerőre emelkedéséről önhibáján kívül ez után szerzett tudomást. Ez lényegében a 391/A.§ (3) bekezdésének általános kivétellé válását jelentené. Az önhiba fennállását – és így a rosszhiszeműség kizárását – igazolni kellene.

2. Az alperesi hozzájárulás: ha az alperes hozzájárul ahhoz, hogy a jogvita tárgya megváltozzon és emiatt a per tovább tartson, akkor az már az alperes felelőssége, neki kell vállalnia a kockázatot. A rendelkezési jog kölcsönösségét fejezné ki ez a kivétel.

3. A Pp. célja, hogy az ítélet alapjául szolgáló tényállást szabad, formák által nem korlátolt bizonyítás alapján tisztázza. A bizonyítási szakasz befejezése után azonban kiderülhet, hogy a felperesnek van jogigénye az alperessel szemben, de nem az, amelyre keresete irányult,⁸⁸ a tilalom miatt pedig meg sem változtathatja már keresetét. Ebben az esetben – hatályos eljárásjogunkban tételesen nem valósul meg a jogcímhez kötöttség – a bíróság ún. meglepetés ítéletet hozhat. A meglepetés ítélet mindkét félre hátrányos lehet, két módon védhető ki keresetváltoztatással. Vagy a keresetváltoztatás mibenlétét határozza meg a törvény vagy pedig lehetővé teszi, hogy a felperes olyan jogigényt terjeszthessen elő, amelynek bizonyított

⁸⁷ ÉLESS TAMÁS: *A kereset nyilvánvaló megalapozatlansága*. 28. o. In: VARGA ISTVÁN (szerk.): *Codificatio processualis civilis: studia in honorem Németh János II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.

⁸⁸ ANGYAL JÓZSEF: *A keresetváltoztatás tilalma a polgári perrendtartás tervezete szerint*. Jogtudományi Közlöny, 1902/45, 371.o.

tényállása már a bíróság előtt van. Így új bizonyítás szükségessége nem áll elő, tehát a per ésszerű időn belül befejezhető.⁸⁹ Következésképpen a felperes élhet keresetváltóztatási jogával az első fokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig.

4.3 ÖSSZEGZÉS

A megoldási javaslat alternatíváiból világosan látszik, hogy szervesen épít a Plósz-féle Pp. keresetváltóztatási főszabályaira és a különleges perek keresetváltóztatási szabályaira, ezek a szabályok képesek összehangolni a keresetváltóztatást az alapelvekkel. A keresetváltóztatás általános tilalmának bevezetése bírósági részről a munkaterhek csökkentését és az időszzerű ítélkezést hivatott szolgálni, mert „a jogsérelem orvoslása akkor lehet valódi, ha arra a sérelem bekövetkezéséhez időben közel kerül sor, és a társadalmi diszfunkció megszüntetése akkor hatékony, ha arra rövid időn belül sor kerül.”⁹⁰ Ezek a metszéspontok a pernek mind olyan pontjai, amelyekre logikusan felfűzhető a keresetváltóztatási tilalom. A per egyenesen elhelyezett metszéspontok az eljárás gyorsítását szolgálják. A keresetváltóztatási szabadság helyébe lépő tilalom az alperes számára a fegyveregyenlőséget és a rendelkezési jogegyenlőséget hivatott szolgálni.

Kirajzolódik, hogy az alapelveknek megfelelő keresetváltóztatási szabály akkor alkotható, ha keresetváltóztatásra vonatkoztatott preklúzióval ellátott percezúra érvényesül az eljárás során. A per cezúrájának ily módon történő nyilvánvalóvá tétele nem ördögtől való, hiszen a jelenleg hatályos Pp. is csak látszólag egységes. Egységes, mert nincs feltétlenül tárgyaláshalasztás a perfelvételi szakasz és az érdemi tárgyalás között, ha van is az nem formális kényszerszertől függ.⁹¹ Osztott, mert a perhalasztó és pergátló kifogások vizsgálata főszabály szerint meg kell előzze a per érdemi vizsgálatát. Mindezek alapján *nem tűnik elképzelhetetlennek, hogy akár a hatályos törvény szerkezetének alapjaiban történő átalakítása nélkül is radikálisan, de a törvény szellemének megfelelően és következetesen alakuljon át a keresetváltóztatás rendszere.*

⁸⁹ ANGYAL JÓZSEF: *I.m.*, 371.o.

⁹⁰ ÉLESS TAMÁS: *I.m.*, 32. o.

⁹¹ Németh János – idézte ÉLESS TAMÁS: *I.m.*, 27. o.

5 FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, monográfiák

A polgári perrendtartás magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.

GÁSPÁRDY LÁSZLÓ: *A polgári per idődimenziója.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

IMRE MIKLÓS: *Közigazgatási bíráskodás.* HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.

KENGYEL MIKLÓS: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben,* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KENGYEL MIKLÓS: *Magyar polgári eljárásjog.* Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

KISS DAISY: *A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános részéből.* HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

KISS DAISY: *Különleges perek. Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Különös részéből.* HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2010.

KOVÁCS MARCEL: *A polgári perrendtartás magyarázata.* IV. kötet, Budapest, 1927.

MAGYARY GÉZA: *A polgári peres eljárás alaptanai.* Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda kiadása Budapest, 1898.

MAGYARY GÉZA - NIZSALOVSKY ENDRE: *Magyar Polgári Perjog,* Második, teljesen átdolgozott kiadás, Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda kiadása, Budapest, 1939.

NÉMETH JÁNOS (szerk.): *A Polgári perrendtartás magyarázata.* Közigazgatási és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1999.

NÉVAI LÁSZLÓ: *A szocialista polgári eljárásjog alapkérdései,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

NOVÁK ISTVÁN: *A kereset a polgári perben.* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.

SÁRFFY ANDOR: *Magyar polgári perjog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1946.

Cikkek, tanulmányok

ANGYAL JÓZSEF: *A keresetváltoztatás tilalma a polgári perrendtartás tervezete szerint.* Jogtudományi Közlöny, 1902/45, 370-371.o.

BORSOS ENDRE: *A keresetváltoztatás lényege és következményei.* Jogtudományi Közlöny, 1917/15, 139-142.o.

BORSOS ENDRE: *Az új kereset a Pp.-ban.* Jogtudományi Közlöny, 1915/4, 50-52.o.

ÉLESS TAMÁS: *A kereset nyilvánvaló megalapozatlansága.* In: VARGA ISTVÁN (szerk.): *Codificatio processualis civilis: studia in honorem Németh János II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 19-34.o.

FERENCZ MIKLÓS: *A kísértékű perekre vonatkozó szabályokról I.* Céghírnök, 2008/11, 3-5.o.

GADÓ GÁBOR: *Az eljárási igazságosság a polgári perben.* Magyar Jog 2000/1, 18-43.o.

HAUPT EGON: *A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben.* Magyar Jog, 2000/10, 605-616.o.

KENGYEL MIKLÓS: *A rendelkezési és tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után.* Magyar Jog 1996/5, 278-285.o.

KENGYEL MIKLÓS: *Illúzió és valóság - A szocialista eljárásjog hét évtizede.* Jura, 1996/1, 10-18.o.

MOLNÁR AMBRUS: *A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben.* Magyar Jog, 2009/3, 129-140.o.

PÁSZTOR JÁNOS: *A tisztességes eljárás és az ésszerű határidő.* In: PEJ-AKTÁK, ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2007. 189-214.o.

SIMON KÁROLY LÁSZLÓ: *A kísértékű perek hazai szabályozásának jogalkalmazási nehézségei.* Magyar Jog, 2011/ 6, 349-362.o.

SZITÁS BENEDEK: *A rendelkező nyilatkozatok és a személyiség védelme a polgári perben.* Polgári Eljárásjogi Füzetek, Budapest, 1983, 241-247.o.